

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Geopolitické aspekty války o Náhorní Karabach (2020)

Bc. Ondřej Benda

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – Bezpečnostní studia

Diplomová práce

Geopolitické aspekty války o Náhorní Karabach (2020)

Bc. Ondřej Benda

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

Poděkování

Moc rád bych tímto způsobem poděkoval vedoucímu své diplomové práce PhDr. Davidu Šancovi, PhD., za všechny rady a cenné postřehy, které mi během psaní této práce ochotně poskytoval. Dále bych chtěl také poděkovat své rodině za podporu, kterou mi dopřávala v případě nejvyšší potřeby. A v neposlední řadě také své přítelkyni Ing. Evě Sýkorové, jejíž laskavost a péče výrazně napomohly k dokončení celé práce.

Obsah

Úvod	1
1. Historické důvody pro vznik konfliktu v Náhorním Karabachu	5
1.1 Získání nezávislosti a počátek etnického násilí.....	5
1.2 Zakavkazsko pod nadvládou Sovětského svazu	8
1.3 Eskalace násilí a cesta k prvnímu karabašskému konfliktu	11
1.4 Průběh konfliktu o Náhorní Karabach v letech 1991-1994	14
2. Role Arménie v konfliktu	18
2.1. Zahraniční politika Arménie	19
2.1.1 Zahraniční politika vůči Rusku	19
2.1.2 Zahraniční politika vůči Gruzii	21
2.1.3 Zahraniční politika vůči Íránu	23
2.1.4 Zahraniční politika vůči Turecku.....	24
3. Role Ázerbájdžánu v konfliktu	27
3.1 Zahraniční politika Ázerbájdžánu	29
3.1.1 Zahraniční politika vůči Rusku	29
3.1.2 Zahraniční politika vůči Gruzii	30
3.1.3 Zahraniční politika vůči Turecku.....	32
3.1.4 Zahraniční politika vůči Íránu	33
3.1.5 Zahraniční politika vůči Izraeli	35
4. Vojenský střet o Náhorní Karabach v roce 2020	37
4.1. Postoj Arménie vůči Ázerbájdžánu před propuknutím konfliktu o Náhorní Karabach	37
4.2. Postoj Ázerbájdžánu vůči Arménii před propuknutím konfliktu o Náhorní Karabach	38
4.3. Konflikt o Náhorní Karabach v roce 2022.....	39
4.4. Reakce Arménie na Konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020.....	41
4.5. Reakce Ázerbájdžánu na konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020.....	42
5. Zájmy a motivace zahraničních aktérů v konfliktu o Náhorní Karabach v roce 2020.	44
5.1. Ruské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach	44
5.2. Turecké zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach.....	47
5.3. Íránské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach	49
5.4. Izraelské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach.....	51
5.5. Zájmy Evropské unie v konfliktu o Náhorní Karabach.....	52
6. Post-konfliktní situace v oblasti Náhorního Karabachu	55
Závěr	59
Přílohy.....	65

Seznam zdrojů	79
Resumé.....	88

Úvod

Rozpad Sovětského svazu na počátku 90. let 20. století znamenal pro téměř všechny státy, které se nacházely v jeho blízkosti či byly jeho součástí, počátek řady dramatických změn. Mezi těmito státy se nacházely i Arménie a Ázerbájdžán, které byly jeho součástí již od konce první světové války, a to především z důvodu jejich strategické polohy. S nově nabytou nezávislostí ovšem vyvstala i řada etnických a územních problémů, které se projevíly násilnými střety a posléze již plnohodnotnou válkou.

Právě vyhlášení nezávislosti Náhorního Karabachu (neboli republiky Arcach) 2. září 1991 ze strany etnických Arménů se stalo pomyslnou rozbuškou násilí, které trvalo až do 12. května 1994. Obě dvě země se následně dohodly na příměří, které ovšem pro Ázerbájdžán znamenalo ztrátu kontroly nad územím Náhorního Karabachu, a také ztrátu dalších územních regionů. Celý konflikt se tak do velké míry zakonzervoval a v průběhu let docházelo k příležitostným hraničním potyčkám, které se nejevily jako natolik významné události, jež by mohly narušit status quo.

Jako jednou z příležitostných potyček se zdál být i útok z 27. září 2020, ovšem jak nyní víme, šlo o začátek daleko intenzivnější a větší Ázerbájdžánské invaze. Ta měla za cíl zvrátit arménské zisky z první války v roce 1992–1994, a především zajistit nabytí kontroly nad územím Náhorního Karabachu. Zatímco v první válce měla vojensky navrch Arménie, nyní se válečné štěstí otočilo a díky nově nabytým spojencům se Ázerbájdžánu dařilo dosahovat svých vojenských cílů. Nemaý podíl na této skutečnosti mělo i zapojení externích aktérů, kteří se v tomto regionu snaží prosazovat své geopolitické zájmy.

Jedním z klíčových spojenců Ázerbájdžánu je Turecko, které je jedním z aktérů, kteří mají nesporný vliv na celou válku o Náhorní Karabach. V rámci své

zahraniční politiky, která stále nese odkaz bývalého ministra zahraničí Ahmeta Davutoğlu a dle které by se Turecko mělo angažovat ve všech svých přilehlých regionech, bylo nepřímé zapojení Turecka do karabašského přirozeným krokem (Murinson 2006: 953–954). Pro Turecko je také Ázerbájdžán velmi blízkým spojencem, a to především z důvodu vzájemné etnické a kulturní blízkosti obou dvou zemí. Obě dvě země mají podobný jazyk a spadají do kategorie turkických národů. Jejich vztah je natolik speciální, že bývalý ázerbájdžánský prezident země Heydar Aliyev označil oba dva státy jako „dvě země a jeden národ“ (Official website of President of Azerbaijan Republic: 2010). Turecko na přelomu let 2019 a 2020 začalo rapidně vyzbrojovat ázerbájdžánské ozbrojené složky. Hlavní zbraní, která vykazovala největší účinnost, byly dnes již dobře známé bojové drony Bayraktar-TB2. Pro Turecko tak byla válka z roku 2020 mimo jiné ideálním prostředím, kde vyzkoušet nové zbraňové systémy (Aliyev 2021).

Své zájmy má v regionu také Izrael, který patří k jednomu z největších poskytovatelů zbraní Ázerbájdžánu. Mezi tyto zbraně patří například sebevražedné drony Harop. Také díky dodávkám izraelských protiletectvých systémů se Ázerbájdžánu podařilo kompletně negovat arménské balistické střely Iskander (Frantzman 2021). Pro Izrael má spojení s Ázerbájdžánem velký význam především kvůli jeho geografické lokaci. Ázerbájdžánská letiště, které by mohl v případě konfliktu Izrael použít k útoku na Írán, jsou pro něj velmi cennou potencionální výhodou.

Naproti tomu Arménie získala podporu zejména od Ruské federace. Obě dvě země si jsou historicky velmi blízké, a to mimo jiné i kvůli přítomnosti ortodoxního křesťanství v obou zemích. Arménie je také ekonomicky i vojensky navázaná na svého ruského partnera a jejich vztah do určité míry připomíná vztah Turecka a Ázerbájdžánu. Pro Rusko je udržení vlivu v zemi klíčové, a to především jako protiváha proti oběma turkickým národům, se kterými má

bohaté negativní historické zkušenosti. Svůj vliv tak Ruská federace mimo jiné projektuje i skrze vojenskou přítomnost. Ta je zajišťována vojenskou základnou, jež je situována ve městě Gjumri, v severozápadní části Arménie poblíž hranic s Tureckem (The EurAsian Times: 2021). Rusko si je dobře vědomo, že pouhou vojenskou přítomností vojenské úspěchy nezajistí, a tudíž podporuje Arménii i nemalým počtem zbraní. Jen od roku 2015 do roku 2020 obdržela Arménie od Ruska na 94 % zásob všech zbraní. Ty byly tvořeny z velké části protiraketovými systémy S300, balistickými raketami Iskander a letadly S-30. Za část těchto dodávek nepožadovala Ruská federace dokonce ani platbu, a Arméni je tak dostali darem (Emre 2020).

Dalším aktérem, který se snaží ovlivňovat události v regionu je Írán. S tím má Ázerbájdžán dlouhodobě problémy, a to především kvůli velmi početné ázerbájdžánské menšině. Tato menšina totiž obývá sever íránského území a v minulosti se již objevily myšlenky na případnou reunifikaci obou dvou skupin obyvatel. Atraktivní na těchto myšlenkách by bylo především to, že ona menšina má téměř 16 milionů členů, a tudíž je početnější než samotná populace Ázerbájdžánu, jež činí přibližně 10 milionů. Obě země se tak dopouštějí vzájemných diplomatických přestřelek. Například Írán pořádal v začátcích války v roce 2020 vojenská cvičení na hranicích s Ázerbájdžánem, a snažil se ho tak odradit od dalšího postupu proti Arménii. Baku na tyto provokace zareagovalo podpořením ázerbájdžánského separatistického hnutí, které působí v severním Íránu (McBride 2022).

Cílem této diplomové práce bude zjistit, jak průběh a následně samotný výsledek války o Náhorní Karabach ovlivnil geopolitické rozložení sil v regionu¹,

¹ V kontextu zkoumaného regionu se v této práci zabývám regionem Zakavkazska a přilehlými oblastmi Ruské federace, Íránu a Turecka.

a jakým způsobem usilovali zapojení externí aktéři² o regionální dominanci či projekci mocenského vlivu. Dále také bude cílem zjistit, jakým způsobem ovlivnil tento konflikt dynamiku vztahu mezi Ázerbájdžánem a Arménií. První výzkumnou otázkou je, jakými prostředky usilovali zapojení aktéři o ovlivnění výsledku karabašského konfliktu a jakým způsobem byla uplatňována ekonomická, vojenská či propagandistická podpora. Druhou výzkumnou otázkou je, do jaké míry se naplnily ambice zapojených aktérů v rámci jejich zahraničně politických doktrín a zda výsledek války naplnil jejich strategické cíle. Třetí otázka je, do jaké míry byly jednotlivé vztahy všech zúčastněných zemí ovlivněny jejich účastí ve válce o Náhorní Karabach. První hypotézou, kterou v rámci své práce budu testovat je: Válka o Náhorní Karabach je pro zapojené zahraniční aktéry vhodnou příležitostí, skrz kterou mohou projektovat svou moc a změnit tak rovnováhu sil v zakavkazském regionu. Druhou testovanou hypotézou je: Definitivní mírové řešení konfliktu není ani pro jednoho zahraničního aktéra žádoucí.

Má diplomová práce bude koncipována jako jednopřípadová studie konfliktu o Náhorní Karabach z roku 2020. V rámci této studie budu zkoumat a analyzovat jednotlivé regionální geopolitické vlivy všech zapojených aktérů, které z tohoto důvodu rozdělím na primární a sekundární. Dále budu zkoumat jednotlivé kroky v rámci zahraničních politik všech států, které se zapojily či byly součástí karabašského konfliktu v roce 2020. Zásadní pro tuto práci bude především zjištění cílů jednotlivých aktérů a analýza použitých prostředků nasazených ve snaze o ovlivnění konfliktu. Tato práce se bude skládat z šesti hlavních kapitol, ve kterých se budu dané problematice věnovat. V kapitole první se zaměřím na zmapování historických příčin samotného konfliktu a jejich geopolitických důsledků. Samotnou historii začnu mapovat od počátku

² V rámci vymezení zapojených zahraničních aktérů do konfliktu o Náhorní Karabach jsou v kontextu této práce chápány státy Turecko, Rusko, Írán a Izrael.

20. století, jakožto klíčového milníku ve vztazích obou zemí. Neméně důležité bude také zjištění vlivu rozpadu Sovětského svazu na samotný vznik ozbrojeného násilí mezi oběma zeměmi. V kapitole druhé, se budu zabývat nejenom samotnou rolí Arménie v konfliktu, ale i jejími motivacemi a cíli. V rámci této kapitoly identifikuji nábožensko-kulturní, historické a politické motivace, které mají vliv na konflikt a jeho dlouhé trvání. V kapitole třetí navážu na roli Ázerbájdžánu a motivace, jakými je Ázerbájdžán ovlivňován ve srovnání se svým arménským protějškem. Průběh samotného konfliktu analyzuji jako součást čtvrté kapitoly. V kapitole páté analyzuji zapojení všech nejvýznamnějších zahraničních aktérů, tj. Turecka, Ruska, Íránu a Izraele. V rámci této kapitoly budu také zkoumat míru zapojení zahraničních aktérů, jejich motivace a také to, jakým způsobem se jim podařilo ovlivnit celý průběh konfliktu, případně naplnit cíle své zahraniční politiky. V poslední, šesté kapitole, se budu zabývat post-konfliktním uspořádáním v Náhorním Karabachu.

1. Historické důvody pro vznik konfliktu v Náhorním Karabachu

1.1 Získání nezávislosti a počátek etnického násilí

Když se na konci září roku 2020 rozhořely další ozbrojené střety v hornatých hranicích mezi Arménií a Ázerbájdžánem, bylo to přirozeným pokračováním konfliktu, který se datuje již do časů před rozpadem carského Ruska. Již v těchto dobách zde docházelo ke střetům mezi Ázery, vyznávajícími islám, a mezi křesťanskými Armény. V průběhu 20. století mělo toto násilí tendenci vždy vypuknout, když byla Ruská říše, potažmo Sovětský svaz, v určité fázi rozkladu. Oba národy nazývaly v minulosti území, na kterém leží i Náhorní Karabach, jejich domovem, a proto nebylo ojedinělé, když o ně vzájemně soupeřily.

Tato vzájemná rivalita se částečně utlumila s vládou Ruského Impéria, které začlenilo do svých struktur obě dvě země po roce 1828 podpisem Turkmenčajské dohody. Tím získalo Rusko území Ázerbájdžánu i Arménie a vystřídalo tak ve vládnutí původního aktéra, a to Persii. Důkazem toho, že došlo jenom k utlumení konfliktu, a ne k jeho vyřešení, bylo následné vypuknutí násilností hned po rozpadu carského Ruska v roce 1918 (Blakemore 2020).

Samotná budoucnost obou zakavkazských zemí se začala ovšem psát již o rok dříve. Krátce po ruské revoluci v roce 1917 dochází ke zrození Zakavkazské demokratické federativní republiky (*Zakavkazskaja demokratičeskaja federativnaja republika* – ZDFR). Ta zahrnovala občany arménské, ázerbájdžánské i gruzínské národnosti a oficiálně vyhlásila nezávislost 22. dubna 1918. Jak se však záhy ukázalo, bylo skoro nemožné udržet státní útvar, ve kterém spolu koexistovaly všechny tyto tři národnosti (Saparov 2012: 285). Největší překážkou, která bránila bezproblémovému fungování této republiky, byla především rozdílnost zahraničně politického směřování jednotlivých národů. Zatímco Arméni se chtěli stát protektorátem Velké Británie případně Ruska, Gruzínci se toužili dostat pod správu tehdejšího Německého císařství. Této politické nestability chtěli využít i ruští bolševici, kterým se velice zamlouvala myšlenka na potencionální kontrolu ropných polí nedaleko Baku (Cornell 1999:6).

Již v průběhu května 1918 deklarovali Gruzínci i Ázerbájdžánci vznik svých demokratických republik a stejně tak učinili nedlouho poté i Arméni. Ti však zpočátku neměli žádné teritorium, což se změnilo na konci května 1918, když jim byl od Demokratické ázerbajdžánské republiky předán region Jerevanu. Ovšem ne všechny územní zisky Arménů byly takto snadno dosažitelné. Arménie už tehdy pohlížela na území Náhorního Karabachu a Nachičevanu jako na oblasti, které jí právem náleží, a v měsících následujících rozpad ZDFR začalo docházet

k vyhánění částí muslimského obyvatelstva z těchto území. Hlavní úsilí v těchto aktivitách vedla tehdejší vládnoucí politická skupina, tzv. Arménská revoluční federace, jejímž členům se lidově přezdívalo „*Dašnaci*“ (Cornell 1999:6). Toto úsilí reflektovalo dlouhodobou frustraci a to zejména kvůli genocidě, které se Osmané dopouštěli v průběhu první světové války na arménském obyvatelstvu. Tomu i po získání nezávislosti Arménie hrozilo nebezpečí, jelikož se Osmanská říše nehodlala smířit s existencí arménského státního celku v její těsné blízkosti. Zároveň vycítila možnost relativně snadných územních zisků a současně i potenciál na zisk ropných polí v oblasti Baku (Grigor 2022). Mocenské snahy Osmanů vyvrcholily na konci května 1918, kdy dorazila osmanská armáda k městu Jerevan. Arméni však v bitvě u Sarbaradaru odolali a pod velením generála Pirumiana se jim podařilo zvítězit a udržet tak nezávislost nově zrozené republiky (Hájek 2018). Samotné násilí však neskončilo a začalo ještě více eskalovat v posledních dnech první světové války. Osmané se nechtěli smířit s porážkou a začali tak vysílat své jednotky do oblastí pod kontrolou Arménie mimo jiné i do Náhorního Karabachu. Zde se znovu začali utkávat s Dašnaky, a zároveň se jejich jednotkám dostávalo podpory od Ázerů. Během těchto střetů docházelo k pogromům na arménském obyvatelstvu a celá oblast Náhorního Karabachu byla vystavena ozbrojenému násilí a značné nestabilitě (Saparov 2012: 291).

Mnoho se nezměnilo ani po skončení 1. světové války a rozpadu Osmanské říše. Ta byla v tomto regionu vystřídána Velkou Británií, která pohlížela na Náhorní Karabach jako na území spadající pod vládu Ázerbájdžánu. Celá situace se ještě zhoršila po tom, co byl Brity jmenován nový muslimský guvernér v karabašském městě Šuša. Toto město je jedním z historicky velmi důležitých míst a to jak pro Arménii, tak i pro Ázerbájdžán. Vzájemná historie těchto dvou zemí se zde protínala po staletí a zanechala po sobě velké množství

náboženských památek a kulturních tradic. Pro Armény byla tato událost jen těžko přijatelnou, ovšem nakonec se částečně podřídili a přijali správu Ázerbájdžánu v únoru 1920. To samé se ovšem nedalo říct o Dašnacích, kteří se se ztrátou kontroly smířit nedokázali a vedli dál ozbrojený guerillový boj převážně z území hor. Britská správa nebrala dostatečný zřetel na kulturní a náboženské souvislosti regionu a její hlavní motivací bylo zabránit, aby se Zakavkazska a jeho ropných polí zmocnili Bolševici či jiné socialistické síly. To vyústilo v období charakteristické především etnickým násilím a vnitřními rozpory (Cornell 1999:7-8). Britové v zajištění Zakavkazska nebyli úspěšní a již v dubnu 1920 došlo k obsazení Baku Rudou armádou, která využila toho, že se ázerbájdžánské vojenské síly koncentrovaly v oblasti Karabachu, kde potlačovaly arménské povstání (Saparov 2012: 292). Rudá armáda tak získala v regionu silný opěrný bod a v listopadu 1920 se jí podařilo vojensky zajistit i Jerevan. V dubnu 1921 se dostala pod kontrolu Bolševiků i poslední ze tří zakavkazských zemí, Gruzie.

1.2 Zakavkazsko pod nadvládou Sovětského svazu

Po převzetí kontroly nad celým regionem začal Sovětský svaz řešit otázky spojené se správou Náhorního Karabachu, Nachičevanu a Zangezuru. Zpočátku se události vyvíjely ve prospěch Arménie, které měly připadnout všechny tři výše uvedené oblasti v průběhu prosince 1920. Původní rozhodnutí sovětské revoluční komise bylo však zanedlouho přehodnoceno ve prospěch Ázerbájdžánu, zejména kvůli podepsání Moskevské smlouvy z 16. března roku 1921. Díky ní došlo k navázání bližších diplomatických vztahů mezi Ruskem a Tureckem. Zároveň také upravovala podmínky správy Nachičevanu a Náhorního Karabachu, jejichž kontrola měla připadnout Sovětské socialistické republice Ázerbájdžán (Cornell 1999: 9). Toto rozhodnutí vzbudilo značné nepokoje napříč Karabachem především proto, že se na tomto území nacházelo přes 90 % etnicky

arménského obyvatelstva (Blakemore 2020). Sovětské vedení se tak rozhodlo pro jistý kompromis. Náhorní Karabach měl zůstat pod správou Ázerbájdžánu pod podmínkou, že se stane autonomní oblastí. Status autonomní oblasti byl Náhornímu Karabachu přidělen 7. července 1923 a oficiálně se tak přejmenoval na Autonomní Oblast Náhorního Karabachu. Stejný status byl pak přidělen i Nachičevanu v roce 1924, i přesto, že se jednalo o ázerbájdžánskou exklávu, jejíž správa byla podmíněna Moskevskou smlouvou z roku 1921 (Dash 1989: 72). Tento status byl velmi důležitým pro Turecko, jelikož se zde nacházelo velké množství turkického obyvatelstva. Turecko zároveň dávalo dostatečně najevo, že se nehodlá smířit s jakoukoliv územní ztrátou, tak již v roce 1920 podniklo invazi do Arménie. Jeho cílem bylo především anulovat územní zisky Arménie, která získala jeho východní část podpisem Smlouvy ze Sèvres. Z tohoto územního zisku se však Arménie netěšila dlouho, a po úspěšné turecké invazi byla nucena nově nabytá území předat Turecku, což následně ještě potvrdila Karská smlouva podepsaná v roce 1921. Arménie tak vyšla z poválečného územního dělení jednoznačně hůře než sousední Ázerbájdžán. Nezískala území garantované sèvreskou smlouvou zaštitěnou západními spojenci. Zároveň však nezískala ani původně Sověty přislíbený Náhorní Karabach společně s Nachičevanem. Právě toto územní rozdělení bylo tak jedním z důvodů celého konfliktu (Cornell 1999: 10–11).

Arménie se ovšem nehodlala smířit s tímto nepříznivým výsledkem a již ve 30. letech 20. století se začala pokoušet politickými prostředky o znovuzískání kontroly nad oběma autonomními oblastmi tj. Náhorním Karabachem a Nachičevanem. Jejich snahy nebyly ovšem nikterak úspěšné, čemuž nepomohl rozpad Transkavkazské federativní socialistické republiky v roce 1936. Ta zahrnovala Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii a poskytovala tak příležitost k vzájemnému jednání. Obě dvě země už v této době spojovalo jenom zaštitění

Sovětským svazem, což jakékoliv potencionální řešení nikterak neakcelerovalo. Naopak intervence ze strany Sovětského svazu ještě více přispěly k potlačení jakéhokoliv dialogu. Velkou zásluhu na tom měl tehdejší komisař NKVD - *Narodnyj komissariat vnutrennich děl* Lavrentij Berija. Ten byl pověřen Stalinem jako hlavní velitel velké čistky pro region Zakavkazska, a za nedlouho začalo docházet k vraždám a podivným úmrtím představitelů Dašnaků i jejich ázerbájdžánských protějšků Musavatů. Tehdejší arménský vůdce Aghasi Khanjian byl jeden z politiků, kteří se snažili o dosažení vyrovnání v otázce Nachičevanu a Náhorního Karabachu, ovšem ještě než stihl své návrhy prezentovat před Stalinem, byl zavražděn v roce 1936 na příkaz Lavrentije Beriji. Podobný osud stihl o dva roky později i jeho ázerbájdžánského protějška Gazanfara Musabekova, jenž byl obviněn z protistátní činnosti a později popraven (King 2008: 216). Tyto události výrazně přispěly k tomu, že se v následujících letech žádné územní revize ve prospěch Arménie nekonaly, a po druhé světové válce byla situace velmi podobná.

Dalšího pokusu o změnu územních poměrů se dočkali karabašští Arméni s příchodem 60. let 20. století, kdy již bylo v Sovětském svazu volnější klima, a to především díky Chruščovově destalinizaci. V naději, že by mohlo dojít k určité změně, se v roce 1964 odhodlalo podepsat petici za zlepšení ekonomických podmínek, osobních práv a svobod a větší administrativní autonomii přibližně 2 500 etnických Arménů (Cornell 1999: 12). Odpověď z Moskvy ovšem nepřišla, což vyvolalo v Náhorním Karabachu násilné nepokoje, při kterých přišlo o život na dvě desítky lidí. Reakce etnických Arménů nebyla nikterak neopodstatněná, jen v průběhu 60. let 20. století došlo na území Náhorního Karabachu k uzavření 28 arménských škol a také bylo zdemolováno a zničeno mnoho kostelů a hřbitovů. Následně byla ázerbájdžánština ustanovena jako úřední jazyk. Jako reakci na tyto činy začali karabašští Arméni v průběhu roku 1967 naléhat

na arménskou vládu, aby začala vyvíjet větší úsilí, a vysvobodila Náhorní Karabach z Ázerbájdžánského područí. Toto úsilí nakonec vyústilo ve vytvoření strany Národní jednoty, která proklamovala myšlenky na sjednocení všech arménských území včetně těch, které byly okupovány Tureckem. V rámci ještě větší kontroly a v zájmu kulturní asimilace začala ázerbajdžánská vláda v průběhu 70. let přerušovat všechny kulturní styky s Arménií. Začala také ovlivňovat a kontrolovat karabašské bezpečnostní a finanční instituce, do kterých mnohdy dosazovala ázerbájdžánské občany v zájmu udržení dostatečně silného vlivu (Chorbaijan 2001: 60–63).

Situace okolo Náhorního Karabachu se začala posouvat až v polovině 80. let 20. století. Možnost určité změny začal symbolizovat v roce 1985 příchod nového generálního tajemníka Sovětské komunistické strany Michaila Gorbačova. Ten se svými sociálně-ekonomickými reformami vytvořil benevolentnější prostředí pro vyjadřování svobodného názoru. Zároveň však došlo ke zhoršení ekonomické situace na periferiích Sovětského svazu, jejichž zdroje začaly být mnohdy ještě více využívány za účelem implementování ekonomických reforem v rámci celého Sovětského svazu (Chorbaijan 2001: 64). V tomto politickém klimatu začalo být najednou možné vyjadřovat čím dál tím více radikální nacionalistické myšlenky, volající po radikální změně či iredentismu.

1.3 Eskalace násilí a cesta k prvnímu karabašskému konfliktu

Od druhé poloviny 80. let začalo docházet k čím dál, tím většímu volání po sjednocení ztracených regionů s územím Arménie. Zejména díky politice glasnosti bylo pro Armény najednou možné začít vytvářet politický nátlak na Sovětský svaz. V srpnu roku 1987 bylo sesbíráno statisíce podpisů,

požadujících předání Náhorního Karabachu a Nachičevanu pod kontrolu Arménie. Celá situace začala ještě více eskalovat v říjnu 1987, kdy byl do čela převážně arménské vesnice *Chardakli* v severozápadním Ázerbájdžánu jmenován ázerbájdžánský ředitel sovchozu. Jeho jmenování ovšem nebylo přijato ze strany místních obyvatel, což vedlo k následnému zásahu ze strany ázerbájdžánských představitelů. Cílem tohoto zásahu mělo být vyhnání místní populace z vesnice, ovšem dodnes není úplně jasné, jak se tyto události odehrály. Zprávy o incidentu se velmi rychle rozšířily napříč Arménií, což následně vyvolalo vlnu nepokojů a demonstrací, jejichž úsilí požadovalo především předání Nachičevanu a Náhorního Karabachu (Cornell 1999: 20).

Nálada začala být v arménské společnosti ještě více vypjatá po informaci, že k samotnému transferu území nakonec dojde a požadavky demonstrantů tak budou vyslyšeny. To se však nakonec nestalo a situace začala ještě více eskalovat, především kvůli agresi, které začali čelit Ázerbájdžánci. Ti byli vyháněni z arménských území a následně umístováni ázerbájdžánskou vládou na předměstích Baku. Tyto události začaly ještě více eskalovat s příchodem roku 1988, kdy začalo docházet k čím dál, tím větším tensím mezi arménskou a ázerbájdžánskou společností na základě nejasné budoucnosti územního rozdělení Náhorního Karabachu. V únoru 1988 došlo k řadě demonstrací na obou stranách, přičemž mezi velmi významné patřila ázerbájdžánská demonstrace ve městě Stěpanakert, při které se střetli demonstranti s místními policejními složkami a další arménskou populací. Následkem těchto násilností přišli o život dva Ázerbájdžánci, což vyvolalo vlnu násilí na Arménech, kteří se tak začali stávat obětí etnické msty. Celá situace se ještě více umocnila poté, co se zprávy o vzájemných střetech začaly vysílat v rádiovém vysílání. 27. února 1988 vypukly ve města Sumgait (nedaleko Baku) nepokoje, do nichž byli zapojeni z velké míry ázerští uprchlíci z arménských území. Výsledkem bylo na 26 mrtvých Arménů a

6 Ázerů (Melander 2001: 59). Tyto události ještě více podtrhly pocity vzájemné křivdy, což mělo za následek ještě větší volání po nezávislosti Náhorního Karabachu, jehož populace se v této době skládala téměř ze 74 % arménsky etnického obyvatelstva (Melander 2001: 50).

Následovalo několik dalších incidentů a etnických potyček než se situace začala vyvíjet ještě více tragičtějším směrem. Na jaře v roce 1991 se rozpadající Sovětský svaz pokoušel stabilizovat neklidnou situaci a společně s Ázerbájdžánskou sovětskou republikou se uchýlil k provedení operace „Ring“. Ta měla za cíl eliminovat jakýkoliv odpor Arménů prostřednictvím útoků na arménské osady a následným zatýkáním nepohodlných osob. Šokující bylo pro Armény především spojení ázerbájdžánských ozbrojených složek s těmi sovětskými. Jejich spolupráce měla za cíl vyslat jasnou zprávu, že se žádné územní změny konat nebudou, a že jakákoliv vlna odporu bude tvrdě potrestána. Celá tato akce se nesla v duchu posledních snah Sovětského svazu zabránit svému rozpadu, z jehož struktur se chtěla Arménie vymanit. Operace „Ring“ vytvořila určitý tlak na představitele Arménie, kteří se začali zabývat myšlenkami na opuštění územních nároků, v případě že dojde k zastavení operace. Následovalo několik měsíců vyjednávání, ovšem s koncem Sovětského svazu se jakákoliv naděje na mírové řešení jevila jako velmi nepravděpodobná. Jedním z faktorů, který k této skutečnosti přispěl, byl vojenský převrat v Moskvě v srpnu 1991. Většina z delegátů, kteří jednali o dění na Zakavkazsku byla do tohoto puče zapojena a tudíž ztroskotala (Melander 2001: 72). Moskva už tak neměla žádné prostředky ani politickou motivaci, jakými by mohla konflikt řešit. Rozpad Sovětského svazu, který následoval krátce po pokusu o převrat, umožnil následnou distribuci zbraní napříč celým Zakavkazskem v obrovském měřítku. Podmínky pro vypuknutí plnohodnotného konfliktu v plném rozsahu byly tak nyní plně naplněny.

1.4 Průběh konfliktu o Náhorní Karabach v letech 1991-1994

Od doby, co si představitelé Karabachu odhlasovali připojení k Arménii v roce 1988, vyvíjel Ázerbájdžán tehdy ještě se Sovětským svazem značné snahy na potlačení jakékoliv myšlenky či akce, která by mohla vést o odtržení jakékoliv části území. S odsunem bývalých sovětských vojsk se v regionu vytvořilo určité mocenské vakuum. Tohoto faktu si byly vědomy velmi dobře obě dvě strany, tak již v říjnu roku 1991 začal Ázerbájdžán s blokadou největšího karabašského města Stěpanakertu (Denber 1993: 15). To ovšem nezabránilo v konání referenda o nezávislosti Náhorního Karabachu, které proběhlo 10. prosince 1991. Během tohoto referenda se vyslovila drtivá většina obyvatel pro obnovení nezávislosti na Ázerbájdžánu, které však nikdy nebylo uznáno ostatními zeměmi jako legitimní. Arménie se tak nyní ocitla v situaci, kdy musela jednat, a rozhodla se jednat především pomocí vojenské síly. Již od února 1992 začala probíhat arménská ofenziva, která z počátku úspěšně zabírala území patřící pod správu Ázerbájdžánu (Cornell 1999: 31). Počátky této ofenzivy nastavily určité vzorce, podle kterých se pak následné boje začaly vést zejména v ohledu chování vůči civilnímu obyvatelstvu. U toho nezřídka docházelo k cílenému vyvražďování a pokračovalo tak dále etnické násilí z předchozích let.

Jedním z nejvýraznějších masakrů, které se udály na začátku tohoto konfliktu, byl tzv. masakr v Chodžaly. Toto město se stalo obětí jedné z nejhorších etnických čistek, během které docházelo k vyvražďování všech skupin obyvatelstva. Chodžaly mělo v té době okolo 6 500 obyvatel Ázerbájdžánského původu. Ti byli po několika dnech obléhání, které zahrnovalo dělostřelecké odstřelování, donucení k úprku z města. Během toho však neváhali arménské jednotky zahájit na civilisty palbu, následkem které zemřelo přibližně 300 civilistů včetně několika desítek žen a dětí (De Waal 2013: 356). Tento incident měl tak velký dopad, že přiměl Ázerbájdžánského

prezidenta Mutalibova rezignovat. V tento okamžik se zdála již plnohodnotná válka nevyhnutelná, ovšem v záblesku naděje se představitelé obou zemí dohodli na mírové konferenci, kterou zprostředkoval íránský prezident Akbar Hashemi Rafsanjani. Nový ázerbájdžánský prezident Jagub Mammadov a první arménský prezident Levon Ter-Petrosijan se pokusili o mírové řešení celého konfliktu během května 1992 v íránském hlavním městě Teheránu. Během těchto jednání se obě strany zavázaly ke stažení svých vojsk a k deeskalaci situace. Celé mírové úsilí však přišlo za velmi krátkou dobu vniveč. Nedlouho po začátku vyjednávání zaútočily arménské jednotky na ázerbájdžánské město Šuša a úspěšně ho obsadily. Tento akt byl finální rozbuškou k plnohodnotné válce. Celý tento incident byl do velké míry dosti nešťastný zejména proto, že arménský prezident Ter-Petrosijan vůbec nezamýšlel provedení této akce. Nedostatek kontroly nad jeho vojenskými veliteli znamenal zmaření celého diplomatického úsilí. Předmětem diskuzí je do dnešní doby zapojení Ruska v rámci tohoto incidentu. Je pravděpodobné, že se ruské tajné služby snažily o ovlivnění výsledku vyjednávání za účelem destabilizace regionu, což by pak následně mělo za následek jeho snazší kontrolu (Neftschi 2016).

Zpočátku úspěšná arménská ofenzíva se po počátečních ziscích vyčerpala a v červnu roku 1992 přešel Ázerbájdžán do ofenzivy. Ta byla směřována především na severní část Náhorního Karabachu. I přes její krátké trvání a relativně malé územní zisky došlo díky této vojenské akci k vysídlení 40 000 obyvatel. Opětovně docházelo i k útokům na civilní cíle, které byly zasaženy především palbou dělostřelectva či letectva (Šmíd, Vaďura 2007: 166). V průběhu druhé poloviny roku 1992 se ovšem arménské síly začaly přeskupovat. Tato reorganizace vyústila ve skutečnost, že se již na začátku roku 1993 arménským ozbrojeným složkám podařilo v rámci další ofenzivy zabrat zpět severní

karabašské území, které získal v roce předešlém Ázerbájdžán. Vojenské úspěchy Arménie měly za následek nárůst vnitřní nestability v rámci vládních ázerbájdžánských struktur. Celou situaci komplikovala pro Ázerbájdžán i skutečnost, že jeho armáda nebyla jednotná. Části armády velel Suret Husejnov, což byl *warlord* jež se těšil v ázerbájdžánské společnosti velké oblibě. Vycítil svou možnost a začal plánovat puč proti stávajícímu prezidentovi Elcibejovi. Ve světle těchto událostí se stále arménským silám dařilo postupovat dál a dál na území vlastněné Ázerbájdžánem. Podařilo se jim obsadit část oblasti v regionu Fizuli a zajistily si své opěrné body v oblasti Lačinu a Kelbadžaru (Šmíd, Vaďura 2007: 169). Součástí této ofenzivy bylo i vyhánění civilního obyvatelstva a jeho příležitostná likvidace. Situace se dostala do takové fáze, že se válkou začala zabývat i rada OSN, která začala vybízet Armény ke stažení z dobytých území, což bylo velmi rychle odmítnuto ze strany Arménů karabašských. Pokusy o mír se snažily zprostředkovat i Spojené státy, Turecko či Rusko, ovšem všichni bez jakéhokoliv úspěchu (De Waal 2013: 247). Během června 1993 se pro ázerbajdžánskou stranu celá situace ještě více zhoršila hlavně kvůli úspěšnému puči, který byl vykonán Suretem Husejnovem. Tento akt měl výrazný destabilizační účinek na vedení jakýchkoliv vojenských operací. Celá vnitropolitická situace se stabilizovala, až když tehdejší generál KGB Hejdar Alijev, v jehož prospěch rezignoval prezident Elcibej, nastoupil na jeho místo. Husejnov se spokojil s postem premiéra.

Tohoto incidentu se opěr rozhodla využít arménská strana, které se dařilo získávat další území na úkor Ázerbajdžánu, což následně způsobilo vysídlení téměř jednoho milionu Ázerbajdžánců. Ti byli vyháněni ze všech nově okupovaných oblastí včetně Náhorního Karabachu. Konflikt už začínal ovlivňovat i ostatní státy v regionu především Turecko a Írán (Šmíd, Vaďura 2007: 170). Ázerbajdžánu se podařilo na konci roku 1993 zmobilizovat své vojenské síly a

provést poslední ofenzivu, ovšem bez jakéhokoliv výraznějšího úspěchu. V tento moment už byly obě dvě strany ve stavu značného vyčerpání, a to jak ve smyslu kapacit lidských, tak i ekonomických. Obě strany se rozhodly 12. května 1994 podepsat v Moskvě vzájemné příměří, které bylo podepsáno na základě Biškekského protokolu (De Waal 2013: 251). První konflikt o Náhorní Karabach byl tak ukončen, a zároveň s ním skončily i životy téměř 30 000 lidí a na stovky tisíc jich bylo následně vysídleno. Územní rozložení po podepsání příměří je zobrazeno v příloze č.2. Díky tomuto příměří tak skončili nejtěžší boje, ovšem dle reportů OBSE – (Organizace pro bezpečnosti a spolupráci v Evropě) stále docházelo k příležitostným přestřelkám a přibližně 1 600 lidí bylo zabito jen do roku 1999 (Cornell 1999: 41).

2. Role Arménie v konfliktu

Pro Arménii je otázka Náhorního Karabachu jedním z klíčových témat týkajících se národní identity již od konce 1. světové války. Mimo jiné je to také území, o které usilovně bojovala diplomatickými, či vojenskými prostředky v průběhu téměř celého 20. století. Je tak naprosto přirozené, že vnímání Náhorního Karabachu jako součásti Arménie, je v arménské společnosti hluboce zakořeněno. Významným faktorem v tomto vnímání je také otázka národnosti populace, jež samotnou republiku Arcach obývá. Sčítání této populace bylo však v minulosti často politizováno, což sloužilo pak jako jeden z argumentů, kterým mohla Arménie disponovat v ospravedlňování svého nároku na toto území. První sčítání lidu v období po prvním karabašském konfliktu proběhlo až v roce 2005. Samotné statistiky týkající se etnicity nebyly nikterak zaznamenávány, ovšem předpokládá se, že by to mělo být okolo 95 % arménské populace. Poslední aktuální data jsou dostupná z roku 2015. V tomto roce jsme mohli spatřit nárůst obyvatel Náhorního Karabachu na necelých 151 000 (MRG 2018). Co se týče populace ázerbájdžánské, nedá se zde mluvit o nějaké výraznější skupině obyvatelstva a jedná se zejména o drobné skupinky obyvatel. Tato situace ovšem byla diametrálně odlišná před rokem 1989. Po propuknutí násilností bylo v Náhorním Karabachu na 40 000 Ázerbájdžánců, kteří v průběhu či po skončení konfliktu toto území museli opustit. Celkový počet obyvatel republiky Arcach se tak snížil z předválečných 190 000 (Henze 1991:156) na 151 000 v roce 2015.

Odhodlání hájit Náhorní Karabach se také reflektuje v arménské armádní doktríně. Ta přímo říká že „Arménská republika je garantem a podporovatelem bezpečnosti obyvatel republiky Náhorního Karabachu a také hájí a podporuje jakýkoliv směr, kterým se bude chtít ubírat“. Otázka Černé zahrady (jak zní ázerbájdžánský překlad Náhorního Karabachu), je zakotvena i v arménské

národně bezpečnostní strategii. Její vyřešení je pro Arménii v rámci této strategie jednou z nejdůležitějších priorit (Mnatsakanyan 2020).

Podle Arménů je Černá zahrada jedním z posledních poutních míst křesťanské civilizace a zároveň také hlavní historické útočiště arménských šlechticů a významných církevních představitelů. Již od druhého století před naším letopočtem, se nacházelo toto území pod kontrolou tehdejší Velké Arménie neboli Arménského Království. Samotné území není důležité pouze z historického a náboženského hlediska, ale jedná se především i o určitý symbol arménské zarputilosti a vytrvalosti. Jen v průběhu prvního konfliktu v průběhu let 1992-1994 zde padlo na 10 000 arménských vojáků (Schumacher 2016: 2). Dalších 91 následovalo při střetech v roce 2016 (Armenian Weekly 2017). Druhá karabašská válka si vyžádala za dobu svého 44 denního trvání na 3825 mrtvých civilistů i vojáků (Armenpress 2022). Při posledním významném střetu v září 2022 zahynulo na 105 členů arménského vojenského personálu (Al Jazeera 2022). Pro téměř 3 milionovou Arménii je každý padlý velmi výraznou ztrátou a téměř v každé rodině by se našel někdo, kdo bojoval nebo někoho ztratil v průběhu posledních 30 let během oboustranných násilností a bojů. Republika Arcach je tak určitým typem posvátného území pro Armény, a mnohdy se připodobňuje dokonce k „arménskému Jeruzalému“ (Mnatsakanyan 2020).

2.1. Zahraniční politika Arménie

2.1.1 Zahraniční politika vůči Rusku

Dle arménské národní bezpečnostní strategie jsou její zahraničně politické zájmy členěny do pěti pilířů: národní identita, prosperita, mezinárodní spolupráce, mír a zachování národní identity (Office of the President of the Republic of Armenia 2007). Samotná arménská zahraniční politika je však do značné míry limitovaná geografickou polohou Arménie a zároveň ji téměř celou definuje konflikt o Náhorní Karabach. Z důvodu spojení s Ázerbájdžánem

s Tureckem byla Arménie nucena orientovat svou ekonomiku a energetickou bezpečnost především na Rusko. Stejný postup zvolila Arménie i v otázkách obranných, následkem čehož je ruská vojenská přítomnost. Ta dosahuje přibližně 10 000 členů vojenského personálu, včetně ruské 102. vojenské základny a mírových jednotek dohlížejících na území kontrolované Arménií v Náhorním Karabachu. Právě ruská vojenská přítomnost byla pro Arménii v průběhu druhé války o Náhorní Karabach klíčová. V momentě, kdy hrozilo, že dojde k celkovému zničení všech arménských vojenských jednotek, se díky ruské intervenci podařilo tomuto hypotetickému scénáři zabránit a nastolit tak příměří (Glantz 2022). V průběhu ledna 2023 začalo docházet k přehodnocování tohoto spojení ze strany arménského premiéra Nikola Pašinjana. Ten prohlásil, že ruská vojenská přítomnost by mohla ospravedlnit agresi vůči arménskému obyvatelstvu a dává tak záminku k pokračování nepřátelství mezi oběma zeměmi. Pro Ázerbájdžán by mohla významnější ruská vojenská přítomnost v Arcachu znamenat potencionální ohrožení budoucích operací v případě vypuknutí dalšího konfliktu. Arménie tak nechce Ázerbájdžán ještě více provokovat vyšší přítomností ruských vojsk a zároveň také stála o ukončení blokády, která byla způsobena ázerbájdžánskými „ekologickými aktivisty“. Pašinjan také kritizoval ruské mírové jednotky, které nebyly schopné ukončit blokádu Arcachu, následkem čehož byla téměř vyvolána humanitární krize a začalo docházet k ještě větší depopulaci území Náhorního Karabachu (Avedian 2023).

Orientace na Ruskou federaci je velmi výrazná i v těžebním sektoru. Arménie disponuje již od dob 19. století velkou produkcí železa a mědi. Právě těžební sektor je zodpovědný za nemalou část celkového HDP této země. Jen v roce 2016 se jeho podíl vyšplhal na téměř 18 %. Mezi důležité exportní komodity patří velké množství minerálů a vzácných kovů. Jedná se především o železo, měď, olovo,

zinec, hliník a stříbro (International Trade Administration 2017). Značná část těchto kovů je pak exportována do Ruské federace. Jen za rok 2022 činil export železa a oceli do Ruské federace 52, 51 milionů amerických dolarů (Trading Economics 2023). Celkový export obchodovatelných komodit se po válce v roce 2020 navýšil z 680 milionů dolarů na 840 milionů dolarů v roce 2021 (IMF 2023). Co se týče vojenského vybavení, disponuje Arménie především bývalou sovětskou technikou, kterou se v posledních letech snažila spěšně modernizovat, aby dokázala konkurovat technologicky lépe vybavenému Ázerbájdžánu. (Shirinov 2017). Je otázkou do jaké míry bude Rusko schopné poskytovat vojenský materiál jeho spojencům, když má v současné době samo velké nedostatky v moderních zbraních.

Kvůli spojení s Moskvou, je pro Arménii velmi obtížné navázat hlubší formu spojení s jakoukoliv třetí stranou, což se týká především Severoatlantické aliance a Evropské unie. Zároveň však nemá s Ruskou federací žádnou společnou hranici a kvůli blokáde hranic ze strany Turecka a Ázerbájdžánu je tak pro Arménii nutné vést své logistické zásobovací trasy skrz sousední Gruzii a Írán. (Kuchins 2016:4). Obě země jsou proto pro Arménii strategickými obchodními a ekonomickými partnery.

2.1.2 Zahraniční politika vůči Gruzii

A právě Gruzie je pro Arménii jedním z těch partnerů, kteří jí umožňují přístup k mezinárodnímu obchodu a zároveň ji zajišťují kontakt s okolním světem. Důkazem důležitosti tohoto partnerství je i rostoucí množství importovaných komodit. Jen od roku 2020 se import z Gruzie navýšil ze 72,98 milionů na 122 milionů dolarů v roce 2021 (IMF 2023). Jerevan je také do jisté míry příznivcem gruzínské zahraniční politiky, a jejího napojení na Spojené státy a NATO – *North Atlantic Treaty Organization* (Severo atlantická aliance). Toto spojení napomáhá stabilitě v regionu, což je pro už takhle velmi obklíčenou Arménii

strategická výhoda (Euroreporter 2022) Tato výhoda je ovšem pro Arménii nedosažitelná, jelikož by ohrozila její spojení s Ruskem, a téměř jistě by razantně zhoršila vztahy se sousedním Íránem.

Vzájemné vztahy jsou také do jisté míry ovlivňovány teritoriálními a etnickými problémy obou zemí. V otázce Náhorního Karabachu zůstává Gruzie neutrální a navazuje na ostatní členy minské skupiny, a to především prostřednictvím výzev ke společnému míru. Tbilisi klade ve své zahraniční politice vůči Zakavkazsku důraz především na partnerství a stabilitu v regionu. Uznat nárok jedné nebo druhé strany by dozajista znamenalo jenom vyhocení celé situace (Kipiani 2021). Arménie neuznala po ruské invazi v roce 2008 nezávislost Abcházie a Jižní Osetie, ovšem nevymezila se ani proti jedné straně a urgovala k zastavení ozbrojených bojů. Arménie si je také velmi dobře vědoma gruzínského partnerství s Tureckem a Ázerbájdžánem. Pokud by došlo k vytvoření vojenského spojení těchto tří aktérů, jednalo by se o značný bezpečnostní problém pro Jerevan. Tohoto faktu je si velmi dobře vědomá i Ruská federace, která v roce 2015 zahájila třídní vojenské cvičení jednotek situovaných v Arménii. Celé cvičení posloužilo jako reakci na gruzínskou nabídku ke cvičení společně s tureckou a ázerbájdžánskou armádou (Kuchins 2016:9)

Gruzie je také domovem přibližně 200 000 Arménů, což činí 4 % celkové gruzínské populace (CIA 2023). Ti obývají především jižní region Samcche-Džavachetie, což v minulosti vzbuzovalo obavy z iredentismu napříč gruzínskými politiky. Těmto obavám do velké míry napomohla agresivita Ruské federace, ovšem Tbilisi i Jerevan jsou si velmi dobře vědomi těchto problémů a vzájemně tak vedou dialogy, za účelem prevence jakékoliv eskalace (Kuchins 2016:10).

2.1.3 Zahraniční politika vůči Íránu

Dalším z klíčových partnerů, kteří podporují Arménii je Írán. Obě země navázaly užší diplomatické vztahy v roce 1992 a zároveň v témže roce došlo k ukotvení vzájemné spolupráce v rámci takzvané „Deklarace o principech a cílech oboustranných vztahů mezi Republikou Arménie a Islámskou Republikou Írán“ plynu (MFA of the Republic of Armenia 2023). V současnosti je cílem Arménie tento vztah i nadále rozvíjet, a tento cíl je reflektován i v programovém prohlášení současné arménské vlády. Ekonomické vztahy obou zemí jsou zaměřeny především na obchod v energetickém sektoru, ovšem neméně důležité je také obchod potravinami a se stavebním materiálem. Írán je pro Arménii velmi významným dodavatelem ropy, plynu a zemědělských produktů. Arménie má naopak velké výrobní kapacity v oblasti elektřiny, kde se jí daří produkovat elektřinu v takovém množství, že je schopná ji Íránu dodávat. Tyto kapacity zajišťují především jaderné elektrárny společně s elektrárnami vodními. Obě dvě země v návaznosti na tuto skutečnost podepsaly smlouvu „*Gas for Electricity*“. Ta určuje poměr výměny plynu a elektřiny v poměru tří kilowat hodin elektřiny za jeden kubický metr íránského plynu (MFA of the Republic of Armenia (2023).

Rostoucí obchodní vztahy dokazují i čísla z posledních let, jen mezi lety 2020 a 2021 došlo k výraznému nárůstu importovaných komodit z Íránu do Arménie. Zatímco v roce 2020 činil celkový objem importovaných obchodovaných komodit 317 milionů amerických dolarů, v roce 2021 to už bylo 437 milionů amerických dolarů (IMF 2023). V roce 2022 také vzrostl export do Íránu, což pomáhá íránskému trhu vykrývat oblasti, ve kterých není soběstačný. Tento nárůst činil meziročně 82,4 % a vyšplhal se tak na 92 milionů dolarů (Arka 2022).

Írán také dlouhodobě poskytoval diplomatickou podporu Arménii v jejím soupeření se sousedním Ázerbájdžánem. Podpora Arménie vychází především z komplikovaných vztahů mezi Teheránem a Baku. Na severu Íránu se totiž nachází početná menšina etnických Ázerů, jejichž počet se pohybuje okolo 16 milionů. Případné myšlenky na sjednocení jsou tak velmi atraktivním tématem pro politické představitele Ázerbájdžánu, ovšem pro Írán tento fakt představuje značné riziko (McBride 2022). Pro Arménii je Írán cenný spojenec i jako určitá protiváha Turecka, Gruzie a Ázerbájdžánu. Společně s Ruskem spolupracují i na řadě bezpečnostních a ekonomických projektů. Zároveň byla Arménie zprostředkovatelem obchodního přístupu na trhy Evropské unie, a to zejména v době kdy byly na Írán uvaleny západní sankce kvůli jeho jadernému programu. I přes všechny tyto skutečnosti se staví Írán k otázce Náhorního Karabachu velmi střízlivě. Svou roli v tomto ohledu hraje i právě ona početná ázerská menšina, na kterou musí Írán brát ohled především kvůli potencionálnímu iredentismu. Během konfliktu v roce 2020 se tak stavěl velmi pozitivně k Ruské mírové roli, která do jisté míry pomohla zabránit úplnému ázerbajdžánskému vítězství (Kuchins 2016:12).

2.1.4 Zahraniční politika vůči Turecku

Vztahy mezi Tureckem a Arménií jsou historicky velice komplikované a mnohdy až nepřátelské. Novodobou historii tohoto vztahu provází již od roku 1915 stín tehdejší arménské genocidy, kterou do dnešního dne Turecko stále oficiálně jako genocidu neuznává, ale spíše ji definuje jako oboustranné násilí (MFA Republik of Türkiye: 2022). I přes tento fakt, uznalo v roce 1991 Turecko Arménii jako suverénní a nezávislý stát. Vzájemné vztahy se však začaly prudce zhoršovat v průběhu první války o Náhorní Karabach, při které Arménie obsadila regiony sousedící s republikou Arcach , náležící legitimně Ázerbájdžánu. Ankara se tak rozhodla provést ekonomickou blokádu Arménie v průběhu dubna 1993,

což pro ni byla národně bezpečnostní hrozba s potenciálem ovlivnit výsledek války. Dlouhodobá blokáda ovšem znemožnila Turecku hrát svou mediační roli v tomto konfliktu (Tocci 2007). Pro Arménii je Turecko hrozba i vojenská, a to zejména v případě že by došlo ke konfliktu zahrnující i sekundární aktéry. Turecká armáda prochází v posledních letech značnou modernizací a byla by tak otázka, jak dlouho by byla schopna se Arménie ubránit ofenzivě vedené ze dvou stran.

V průběhu posledních 20 let bylo iniciováno několik pokusů o zlepšení vzájemných vztahů. V roce 2001 byla založena Turecko-arménská rekonciliační komise, spolufinancovaná ze strany Spojených států a Evropské unie. Velkým tématem, který měl potenciál posunout vztahy obou zemí, byla spolupráce na výkladů násilností odehrávajících se v roce 1915 (Kuchins 2016:13). Studie, která byla provedena tvrdila, že podle dnešních měřítek by se daly události roku 1915 považovat za genocidu, ovšem v tehdejší době nebyla ještě právně platná Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, přijatá v roce 1948 Organizací spojených národů. Nebylo tudíž možné jeho činy řešit zpětně, a ačkoliv se Turecko mnohdy považuje za následníka Osmanské říše, právně nenese vinu za činy, které byly spáchány pod tehdejší vládou v průběhu první světové války. Tato studie však nebyla nijak právně závazná, tudíž bohužel nepřinesla ani jedné straně významnější užitek. Poté následovalo několik dalších neúspěšných o smíření se s historickými zkušenostmi v roce 2008 a 2009, opět bez významnějšího úspěchu (Kuchins 2016:13). Naděje na zlepšení vztahů se objevila teprve v roce 2023, kdy v únoru došlo v Turecku k řadě devastujících zemětřesení. Poprvé tak došlo k otevření zablokované hranice, a to za účelem vyslání arménského záchranného týmu a dalších humanitárních pracovníků. Tento akt umožnil oběma stranám navázat na dialogy z předchozích let, a krátce po tragédii došlo k setkání ministrů zahraničí obou zemí. V rámci těchto dialogů

se obě strany dohodly na restauraci historického mostu *Ani*, který stojí nad řekou *Arpacay*, jež vytváří přirozenou hranici mezi oběma zeměmi. Arménii se tak pomocí „*Disaster diplomacy*“ podařilo otevřít cestu k normalizování vztahů, které byly po velmi dlouhou dobu téměř neměnné (Mgdesyan 2023).

3. Role Ázerbájdžánu v konfliktu

Stejně jako v případě Arménie je i pro Ázerbájdžán území Náhorního Karabachu historicky i kulturně velmi důležité. Podle ázerské ideologie bylo sporné území od 4. století před naším letopočtem jedním z regionů tehdejší Albánie (v tomto případě se nejedná o moderní Albánii na Balkáně). Tento územní celek existoval na stejném prostoru jako moderní Ázerbájdžán. Naproti tomu Arménie toto tvrzení rozporuje a tvrdí, že nynější muslimský Ázerbájdžán nemůže být považován za nástupce křesťanské Albánie (Rasizade 2011:142).

Od roku 1923, kdy získal Náhorní Karabach autonomní status, byl podle sovětské ústavy zakotven jako jeden z regionů Ázerbájdžánu. S každou další ústavní změnou Sovětského svazu v průběhu 20. století byl tento status nadále zachovávan a všechna důležitá rozhodnutí byla v gesci vládních elit v Baku. Samotné rozhodnutí o nezávislosti Náhorního Karabachu, které si jeho představitelé odhlasovali v roce 1988, tak bylo podle ázerbájdžánského práva viděno jako nezákonné. Stejně na tuto územní secesi nahlížela i tehdejší sovětská legislativa a zároveň v tomto případě byla nezákonná i z pohledu mezinárodního práva (Veliyev 2022). Ázerbájdžán se také odkazuje na rezoluce vydané Organizací spojených národů v roce 1993. Rezoluce číslo 853, článku 9 a rezoluce 884, článku 2 uznávají status karabašských Arménů jakožto občanů Ázerbájdžánu. Baku tak v současnosti vnímá tyto obyvatele stále jako své občany, na které se uplatňují ázerbájdžánské zákony. Podle ázerbájdžánské ústavy mají karabašští Arméni právo na zajištění bezpečí a ti, kteří jsou podle Baku pod vlivem „radikální ideologie a propagandy“, by měli být integrováni do ázerbájdžánské společnosti na politické i ekonomické úrovni (Veliyev 2022).

V prvním karabašském konfliktu ovšem Arménie nezískala pouze Náhorní Karabach ale i další ázerbájdžánská území, která měla být navrácena

Ázerbájdžánu po podepsání Biškekského protokolu v roce 1994. Jmenovitě se jednalo o regiony *Kalbajar, Lachin, Qubadli, Zangilan, Jabrayil, Fuzili a Agdam* (viz příloha č.3). Celkem se jednalo o přibližně 20 % území Ázerbájdžánu, ze kterého bylo vysídleno na 1 milion obyvatel. Podepsání Biškekského protokolu mělo vést k následnému uzavření dohody, která by garantovala navrácení obyvatel do jejich původních domovů, a taktéž mělo dojít k opravě válečných škod. Ačkoliv větší operace ustaly, samotný mír zůstal pouze na papíře a příležitostné přestřelky stále pokračovaly (Rehimov 2020). V roce 1997 bylo navrženo ze strany Spojených států amerických, Ruské federace a Francie nové mírové řešení, které poskytovalo řešení v podobě sady podrobných postupů. V první fázi mělo dojít především ke stažení arménských vojsk z ázerbájdžánského území a posléze se ve fázi druhé měla začít řešit otázka Náhorního Karabachu. Karabašští Arméni však tento plán okamžitě zavrhli, jelikož odmítali jakoukoliv budoucnost, kde by byla republika Arcach pod jakoukoliv formu ázerbájdžánské správy (Cornell 1999: 116).

Samotný průběh prvního karabašského konfliktu byl pro Ázerbájdžánce velmi traumatizující. Počínání arménské armády bylo mnohdy brutální a výjimečné nebylo ani násilí páchané na civilistech. Příkladem může být již v první kapitole zmínění Chodžalský masakr, který byl dokonce v rámci kampaně „*Justice for Khojaly*“ uznán 23 zeměmi jako akt genocidy, mimo jiné také Českou republikou. Ázerbájdžán také vidí jako viníka Arménii, kterou obviňuje z vojenských provokací a z ostřelování pohraničních jednotek v průběhu eskalací v roce 2016 (President of the Republic of Azerbaijan 2023). Z Ázerbájdžánské perspektivy je tak za provokace a utrpení zodpovědná především Arménie. Stejně jako pro ni je i pro Ázerbájdžán otázka Náhorního Karabachu jednou z absolutních národních priorit, což se následně ukázalo i při invazi v roce 2020, kdy byla léta frustrace ze ztracených území a z napáchaného násilí do jisté míry konečně odčiněna.

3.1 Zahraniční politika Ázerbájdžánu

3.1.1 Zahraniční politika vůči Rusku

Vztahy Ázerbájdžánu a Ruska byly v posledních dvou dekádách velmi proměnlivé. Vzhledem k tomu, že Ruská federace dlouhodobě udržuje své spojení s Arménií, bylo pro Ázerbájdžán klíčové navazovat a udržovat spojení a partnerství i se západními spojenci, jmenovitě Evropskou unií a Spojenými státy (Kuchins, A. – Mankoff, J. 2016: 15). Navzdory této skutečnosti má Ázerbájdžán stále významné sociální a ekonomické vazby na svého severního ruského souseda. V roce 2009 bylo při posledním sčítání lidu v Ázerbájdžánu evidováno přibližně 119 000 etnických Rusů (The Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan 2023).

Pro Rusko je také Ázerbájdžán třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem v rámci exportovaných komodit. Jejich hodnota dosáhla v tomto roce 920 milionů amerických dolarů. Co se týče importovaného zboží byla v roce 2021 Ruská federace dokonce na prvním místě jakožto největší ázerbájdžánský dodavatel. Překonala tak dokonce i Turecko, které ve stejném roce dosáhlo hodnoty 1,843 miliardy amerických dolarů, zatímco Ruské hodnoty se vyšplhaly na 2,075 miliardy amerických dolarů. Hlavními vývozními komoditami je především ropa, plyn a zlato. Ázerbájdžán naopak importuje především různé kovy, minerály a potraviny (IMF 2023). Obchodní vztahy Ázerbájdžánu s Ruskem značně zkomplikovala ruská invaze na Ukrajinu z 24. února 2022. V důsledku zaminování Černého moře je transport ropy značně komplikovaný a nemůže být prováděn po standardních námořních trasách z důvodu obav o bezpečnost lodí. K moři byla ropa exportována celkem dvěma ropovody, ropovodem vedoucím do Ruska na trase Baku-Novorossiysk a ropovodem vedoucím na pobřeží Gruzie Baku-Supsa. Od května roku 2022 je tak všechen ázerbájdžánský transport ropy přesměrován na ropovod BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan). Ten byl však na začátku

února 2023 lehce zasažen mohutným zemětřesením, jež zasáhlo východní část Turecka. Baku si je tak velmi dobře vědomo, že spoléhá pouze na jeden ropovod a že přičiněním ruské zahraniční politiky přichází o značnou část finančních zisků (O'Byrne 2023).

Rusko je také důležitým dodavatelem zbraní a vojenského materiálu. Ačkoliv by se mohlo zdát, že hlavní vojenská podpora přichází ze strany Turecka či Izraele, přibližně 85 % vojenského vybavení pochází z Ruska. Na rozdíl od Arménie, která se mnohdy musí spoléhat na rezervní a přebytečné vojenské vybavení, Ázerbájdžán disponuje dostatečnými finančními prostředky a může si tak dovolit nakupovat nejmodernější zboží v ruském vojenském arsenálu, což mu následně poskytuje značnou výhodu na bojišti (Kuchins, A. – Mankoff, J. 2016: 16).

Ázerbájdžán také v minulosti využíval vztahů s Ruskem jako prostředku k navázání dialogů s arménskou stranou. Bývalý prezident Dimitrij Medvěděv zprostředkoval v roce 2011 schůzku politických vůdců obou zemí. O 3 roky později navázal na tyto snahy i jeho nástupce Vladimír Putin, když se v roce 2014 potkal s ázerbájdžánským prezidentem Alijevem a s prezidentem Arménie Seržem Sarkisjanem (Kuchins, A. – Mankoff, J. 2016:17). Podobná schůzka se uskutečnila i v listopadu 2021 v Soči, kdy došlo k setkání všech tří zúčastněných stran (iRozhlas 2021). Ázerbájdžán tak využívá mediačních aktivit Ruské federace jako prostředku k vedení diplomacie s Arménií. Komunikační kanály mezi oběma státy jsou totiž do velké míry omezeny.

3.1.2 Zahraniční politika vůči Gruzii

Od získání nezávislosti na Sovětském svazu, se dají ázerbájdžánské vztahy s Gruzii považovat za stabilní. Pro Baku je strategická poloha Gruzie klíčová v navazování vztahů se západem. Zároveň je Gruzie také koridorem, který je

využíván Ázerbájdžánem za účelem ekonomického spojení s Tureckem. Skrz Gruzii také vede v současnosti nejdůležitější ázerbájdžánský ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan, jehož důležitost je zmíněna v předchozí podkapitole 3.1.1 Zahraniční politika vůči Rusku. Podobně jako v případě Arménie má i Ázerbájdžán svou etnickou menšinu na území Gruzie. S přibližně 321 000 členy je tato menšina nejpočetnější a obývá především jihovýchodní část gruzínského území u hranic s Ázerbájdžánem. Jejich přítomnost je však spjata s poměrně vysokou nezaměstnaností, která je způsobená především upřednostňováním gruzínských občanů na pracovním trhu. Ačkoliv by Baku mohlo tyto faktory využívat k eskalaci nespokojenosti napříč etnickými Ázeri, Gruzie je pro Ázerbájdžán jedním z natolik klíčových partnerů, že do této situace radši významněji nezasahuje (Kuchins–Mankoff 2016:9).

Zachování dobrých vztahů je důležité ovšem i pro Gruzii. Celková výše obchodovatelných komodit, importovaných z Ázerbájdžánu činila v roce 2020 490 milionů amerických dolarů. Přes 70 % těchto komodit spadalo do energetického sektoru s největší podílem v ropě. Ázerbájdžán je tak jedním z největších gruzínských dodavatelů energií. Jelikož však velká část bohatství Ázerbájdžánu pochází z nerostných zdrojů, je Gruzie důležitým partnerem v dodávkách jiných potřebných komodit, v tomto případě zejména automobilů. Samotný gruzínský export činil v roce 441 milionů amerických dolarů, z čehož bylo 51 % v automobilovém sektoru (OEC 2020).

V bezpečnostních otázkách je pro Ázerbájdžán spolupráce s Gruzii důležitá především v kontextu zajištění bezpečnosti kritické infrastruktury, jako jsou například zmíněné ropovody. Na tomto úsilí spolupracují obě země společně i s Tureckem od roku 2012, kdy vzniklo prohlášení o vzájemné spolupráci všech tří zúčastněných zemí v rámci takzvané Trabzonské deklarace podepsané 8. června téhož roku. Samotná spolupráce byla však navázána i na ekonomické a logistické

úrovni. Země tak společně spolupracovaly na řadě projektů, jakým byla například i železniční trasa Baku-Tbilisi-Kars (viz příloha č.4). Ta byla uvedena do provozu v roce 2017 a zajistila tak lepší přístup Ázerbájdžánu na trhy Evropy (Daily Sabah 2022).³

3.1.3 Zahraniční politika vůči Turecku

Vztah Turecka a Ázerbájdžánu je do jisté míry nadstandardní a dalo by se říct, že až speciální. Turecko bylo první zemí, která uznala nově získanou ázerbájdžánskou nezávislost v listopadu 1991 a téměř okamžitě začalo s Ázerbájdžánem budovat strategické partnerství (MFA Republic of Azerbaijan 2023). Když bývalý prezident Heydar Aljiev označil vztah obou dvou zemí slavným výrokiem „dvě země a jeden národ“, celkem výstižně definoval, jak úzké vazby jsou mezi oběma zeměmi (Official web-site of President of Azerbaijan Republic: 2010). V dnešní době tento vztah pokračuje, ovšem pro Baku je toto partnerství na rozdíl od Turecka téměř životně důležité. Díky Turecku se mu zpřístupňují trhy Evropské unie a Ázerbájdžán je tak schopný získávat značné množství finančních prostředků k rozvoji jak své ekonomiky, ale také armády, která je v konfliktu o Náhorní Karabach klíčová. V roce 2020 činil celkový export do Turecka 2,6 miliardy amerických dolarů, přičemž 86,5 % tohoto exportu bylo tvořeno ropnými produkty. Naopak Turecko zásobuje ázerbájdžánskou ekonomiku všemi jinými potřebnými zdroji, jako jsou například průmyslové stroje a výrobky, chemické produkty, letadla a letecké součástky a také v neposlední řadě potraviny (OEC 2020).

Turecko je také velmi významným partnerem v rámci mezinárodní bezpečnosti. Již od roku 1993 uplatňuje na Arménii ekonomické embargo, v důsledku kterého přichází arménská ekonomika o značný potencionální zisk.

³ Těto železnici se také přezdívá železná hedvábná stezka a její celková délka činí 829 kilometrů.

Cílem tohoto embarga bylo vytvořit tlak na Arménii, aby se vzdala svých nároků na Náhorní Karabach a pomoci tak Ázerbájdžánu získat znovu kontrolu nad tímto územím, což se ovšem až do druhého karabašského konfliktu nestalo. Ačkoliv k samotnému předání území nedošlo, turecká blokáda vytváří do dnešní doby značný ekonomický tlak. Zároveň Turecko slouží jako určitá protiváha Rusku, které je spojencem Arménie (Kuchins–Mankoff 2016:9). Ázerbájdžán také kupuje od Turecka bezpilotní letouny TB-2 Bayraktar, jejichž strategický význam je popsán v kapitole č. 4. Velký význam pro upevnění spolupráce měla také dohoda podepsaná 15. června 2021 v Šuši. V té se prezidenti Turecka i Ázerbájdžánu mimo jiné dohodli na prohloubení vojenské spolupráce. Obě země také plánují společně vybudovat výrobní zařízení v Ázerbájdžánu, ve kterém by se společně podílely na výrobě a vývoji bezpilotních letounů a ozbrojených dronů. Prezident Ilham Alijev také prohlásil, že se Ázerbájdžán bude inspirovat u Turecké armády a bude se snažit reformovat ázerbájdžánskou armádu podle tureckého vzoru (Iddon 2021).

V průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach v roce 2020 tak stálo Turecko po boku Ázerbájdžánu a plně jeho nárok na toto území podporovalo. Tuto podporu vyjadřovalo kromě dodávek zbraní a výcviku vojenského personálu, také pomocí rétoriky zaměřené na zvyšování ázerbájdžánské morálky. Turecko tak nabádalo v průběhu konfliktu Ázerbájdžán k větší asertivitě v postupu vůči Arménii (Keddie 2020). Vítězství v druhém konfliktu o Náhorní Karabach se Ázerbájdžánu podařilo získat i částečně tureckou zásluhou.

3.1.4 Zahraniční politika vůči Íránu

Ačkoliv pro sousední Turecko bylo vítězství Ázerbájdžánu v konfliktu o Náhorní Karabach velmi dobrou zprávou v kontextu jeho zahraniční politiky, pro Írán už tato zpráva dobrou nebyla. I přes kulturní a náboženské podobnosti mají totiž obě země značně komplikovaný vztah. Ten je definován několika faktory

ekonomické, ale i etnické povahy. Írán i Ázerbájdžán soupeří v rámci Kaspického moře o své výlučné námořní ekonomické zóny. Jejich vymezení totiž není úplně jednoznačné a pro obě země je pobřeží Kaspického moře velmi lukrativní zónou, a to především díky potenciálu těžit zde ropu. Z tohoto důvodu nezanedbává Ázerbájdžán ani svou námořní flotilu, která se skládá z přibližně dvou tisíc členů operujících na 8 pobřežních plavidlech, jedné fregatě a čtyřech minolovkách (Kuchins–Mankoff 2016:11).

Další faktor ovlivňující vztah obou zemí je i odlišný přístup k náboženství. Ačkoliv Írán i Ázerbájdžán jsou země vyznávající oficiálně šíitský Islám, ázerbájdžánský model je z velké části ovlivněn západní kulturou a je sekulární. V tomto je pro Írán do jisté míry hrozbou zejména kvůli tomu, že by mohl sloužit jako atraktivní model pro některé Íránce, kteří jsou se současným systémem nespokojeni. Severní část Íránu obývá velmi početná ázerská menšina, která počtem obyvatel převyšuje samotný Ázerbájdžán. Tento fakt v kombinaci s ázerbájdžánským partnerstvím s Izraelem tak vyvolává mezi zeměmi značnou nedůvěru, která byla v minulosti ještě více umocňována íránskými záškodnickými akcemi. V roce 2012 bylo zatčeno na 22 Ázerů, kteří byli cvičeni Íránem za účelem provedení teroristického útoku na izraelskou a americkou ambasádu (Kuchins–Mankoff 2016:12).

Ke zhoršení vztahů také došlo po ázerbájdžánském vítězství v roce 2020, kdy připadly zpět Ázerbájdžánu regiony hraničící s Íránem. Skrz tyto regiony ovšem vedla dálnice spojující Arménii a Ázerbájdžán a poskytovala Íránu strategický přístup k černému moři a dále do Ruska. Baku se rozhodlo této situace využít a uvalilo vysoká cla na íránské nákladní vozidla. Cílem tohoto ekonomického opatření bylo zamezit Arménii v zásobování Náhorního Karabachu. Írán je také velmi citlivý na vztahy Ázerbájdžánu s Izraelem. Kvůli jejich dobrému partnerství podezírá Írán Izrael ze špionáže, kterou by měli provádět z ázerbájdžánského teritoria pomocí bezpilotních

špionážních letounů. Írán tak z těchto důvodů pravidelně pořádá vojenská cvičení u svých severních hranic. Pokud by celá situace eskalovala, mohl by být celý region uvržen do rozsáhlého konfliktu s velkým ekonomickým dopadem i na Evropskou unii (Agayev–Motevalli 2023).

3.1.5 Zahraniční politika vůči Izraeli

Izrael je jeden z dalších strategických partnerů Ázerbájdžánu a to hned z několika důvodů. I přes rozdílná náboženství, spojuje obě země především sdílená rivalita vůči Íránu. Ázerbájdžán využívá svých dobrých vztahů s Izraelem také v zahraničí, zejména pak ve Spojených státech, kde je velmi silná židovská lobby, která má určitý vliv na rozhodování amerických zákonodárců. Této strategie využívá především jako prostředku na vybalancování vlivu arménské diaspory, která má ve Spojených státech taktéž značný vliv. Izrael byl také jedním z prvních států, který uznal ázerbájdžánskou nezávislost a v dnešní době je to pro Baku velmi významný ekonomický partner (Murinson 2014:16)

V průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach exportoval Ázerbájdžán v roce 2020 do Izraele téměř výhradně jenom ropné produkty, jejichž část z celého ázerbájdžánského exportu činila 96,4 %. Celkový export se tak vyšplhal v tomto roce na 451 milionů amerických dolarů. Pro Izrael je Ázerbájdžán jedním ze strategických dodavatelů ropy, jelikož jej zásobuje přibližně 30 % jeho celkové spotřeby ropy. Tato ekonomická spolupráce vedla k izraelským investicím do ázerbájdžánského zemědělského sektoru a přispěla tak k jeho modernizaci. Podobná spolupráce byla navázána i v sektoru technologickém a také ve zdravotnictví. Naopak Izrael dodává Ázerbájdžánu elektroniku, letecké dopravní prostředky a zdravotnický materiál. Objem importu se tak vyšplhal za rok 2020 na celkových 180 milionů dolarů (OEC 2020).

Dobrá úroveň ekonomických vztahů není ovšem pro Ázerbájdžán nejdůležitější. V průběhu roku 2012 Izrael souhlasil s dodávkou vojenského materiálu v přibližné hodnotě 1,6 miliardy amerických dolarů, která obsahovala nejmodernější vojenské vybavení. Tato dodávka vojenského materiálu obsahovala především sofistikovaná bezpilotní letadla, protiletdecké systémy a systémy na obranu proti balistickým střelám (Haaretz 2012).

Partnerství s Izraelem do velké míry také definuje ázerbájdžánský vztah s Íránem. Teherán opakovaně obviňoval vládu prezidenta Alijeva, že poskytuje agentům Mossadu možnost zasahovat do íránského jaderného programu, což mimo jiné vedlo i k zavraždění íránského jaderného vědce. V této souvislosti si dokonce íránský ministr zahraničí předvolal ázerbájdžánského velvyslance, aby podal vysvětlení (Reuters 2012). Z íránské perspektivy je tak partnerství Ázerbájdžánu a Izraele vnímáno jako bezpečnostní hrozba, zejména kvůli možnosti rozmístění izraelských jednotek na íránských hranicích.

4. Vojenský střet o Náhorní Karabach v roce 2020

4.1. Postoj Arménie vůči Ázerbájdžánu před propuknutím konfliktu o Náhorní Karabach

Od podepsání Biškekského protokolu v roce 1994 vnímá Arménie jako nutné navazovat politické a ekonomické vztahy v regionu, ovšem nepřátelství s Ázerbájdžánem ji tyto plány do značné míry znemožňuje. Samotné nepřátelství ze strany Ázerbájdžánu bylo po mnoho let přiživováno nejenom pocitem velké křivdy, ale zároveň nikdy nedošlo k natolik výraznému uklidnění situace, aby se vzájemné politické vztahy mohly posunout směrem, který by vedl k určité formě spolupráce. Dle oficiálního stanoviska republiky Arcach (MFA Republic of Artsakh 2023), Ázerbájdžán o mírové řešení nestál a k násilí spíše vlastní obyvatelstvo burcoval. Využíval k tomu především nenávistnou propagandu a zároveň arménské etnikum démonizoval a dehumanizoval. Sám prezident Aljiev v roce 2012 prohlásil, že hlavním nepřítelem Ázerbájdžánu jsou všichni Arméni ve světě. Arménie také tvrdí, že Ázerbájdžán cíleně sabotoval mírová jednání a vyvolával obstrukce při mediacích zprostředkovaných Minskou skupinou OBSE. Konflikt tak zůstával po dlouhé léta zamražený a k žádnému výraznějšímu posunu ve vzájemných vztazích nedošlo.

K výraznější eskalaci došlo až v roce 2014, kdy se začalo přeshraniční násilí stále více stupňovat. Obě strany začaly používat čím dál častěji těžké zbraně, včetně dělostřelectva a vzájemně ostřelovaly své pozice (Kuchins 2016:5). O dva roky později v roce 2016 došlo k ještě intenzivnějšímu střetu a Arménie znovu obvinila Ázerbájdžán z eskalace celé situace. Zároveň poprvé od podepsání příměří v roce 1994 ztratila menší část území. To vyvolalo značné obavy v Jerevanu, které byly směřovány především na otázku, zda by se Arménie dokázala potencionální invazi ubránit. Rostoucí rozdílnost v technologické vybavenosti obou armád začala být čím dál, tím více zřetelná a samotný střet

odhalil i velké množství nedostatků včetně chybějící munice. Tento incident vyvolal vyšetřování, které se snažilo odhalit zodpovědné osoby a zároveň i poukázal na korupci, která se v arménských vojenských a politických strukturách vyskytuje (Mejlumyan 2019).

4.2. Postoj Ázerbájdžánu vůči Arménii před propuknutím konfliktu o Náhorní Karabach

Po ukončení prvního konfliktu o Náhorní Karabach bylo jednou z hlavních priorit ázerbájdžánské zahraniční politiky urovnání konfliktu na základě podmínek, které by si ovšem stanovilo samotné Baku. Do této kategorie spadalo především obnovení teritoriální integrity Ázerbájdžánu, stažení arménských vojsk z okupovaných území a taktéž návrat vysídleného ázerbájdžánského obyvatelstva do jejich původních domovů. Pro ázerbájdžánskou zahraniční politiku bylo tak dosažení tohoto cíle do značné míry definující v přístupu vůči potencionálním zahraničním partnerům. Významným faktorem, který do značné míry Ázerbájdžánu pomáhá, jsou jeho strategické zásoby ropy. Ty se v minulosti nebál použít jako zdroj nátlaku i na své nejbližší partnery, což byl v roce 2009 příklad Turecka, které v této době uplatňovalo Davutoğlovu doktrínu, v rámci které se snažilo o určitou normalizaci vztahů s Arménií. Pro Ázerbájdžán bylo toto navázání vztahů ohrožením jeho zájmů, protože by potencionálně mohlo dojít k ukončení ekonomické blokády uvalené Tureckem. V reakci tak pohrozil zvýšením cen plynu a ropy, které prodával do Turecka, aby tak vyvinul tlak na Ankaru (Fuller 2013:3).

Odhodlání Ázerbájdžánu ovšem neutuchalo a v roce 2016 se během čtyř denního střetu podařilo ázerbájdžánské armádě posunout frontovou linii v její prospěch. Baku následně obvinilo Jerevan z toho, že celou situaci vojensky eskaloval. Ovšem na základě toho, že Ázerbájdžán dosáhl dílčího úspěchu a na začátku tohoto střetu převzal iniciativu, je velmi pravděpodobné, že samotný

střet vyprovokoval. Celý tento pohraniční konflikt byl tak důsledkem neúspěšných mírových vyjednávání, které se nevyvíjely ve prospěch Ázerbájdžánu a navrácení obsazených území bylo v nedohlednu. Dalším důvodem proč by mohla vláda v Baku plánovat vojenské eskalace, byla neutěšená ekonomická situace, která kulminovala v podobě občanských protestů v průběhu roku 2016. Pro Ázerbájdžánce bylo tak i malé vítězství v této pohraniční potyčce významným pozdvižením morálky proti tolik nenáviděným Arménům (Jarosiewicz–Falkowski 2016).

4.3. Konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020

O 4 roky později propuknul konflikt o Náhorní Karabach podruhé. Mnohdy se tomuto konfliktu přezdívá 44 denní válka, podle doby jeho trvání, ovšem Arménii změnilo těchto 44 dní více než posledních téměř 30 let. Ázerbájdžánská invaze začala 27. srpna 2020 a téměř ihned bylo jasné, že boje budou značně odlišné od těch, které probíhaly v prvním karabašském konfliktu. Nejvíce se zde projevil rozdíl vynaložených financí na armádní vybavení. Arménie mezi lety 2011 a 2019 utratila přibližně 4,8 miliardy amerických dolarů za převážně ruský vojenský materiál. Naproti tomu Ázerbájdžán utratil ve stejném časovém období 19 miliard dolarů, které investoval i do nových tureckých bezpilotních letounů TB2-Bayraktar a izraelských sebevražedných bezpilotních letounů Harop. Rusko se v této době příliš nespécializovalo na boj s bezpilotními letouny, a tudíž byla obrana proti nim pro arménskou armádu velmi komplikovaná vzhledem k tomu, že bylo Rusko téměř výhradním dodavatelem zbraní a vojenského materiálu. Arménie tak měla velmi malý počet dronů které mohla nasadit, a převážně se jednalo o drony průzkumné a mnohdy i zastaralé (Bulos 2020).

V prvním karabašském konfliktu se Arménii dařilo především díky lepší velící struktuře, agilnějšímu velení a silnější motivaci vojáků. Tato výhoda byla nyní negována díky technologické převaze ázerbájdžánské armády, která si mohla

pomocí bezpilotních letounů prozkoumat arménské pozice a následně přesně zacílit a zasáhnout arménské pozice pomocí mobilních raketometů, dálkového dělostřelectva, kazetové municí a v neposlední řadě i bezpilotních letounů (Gressel 2020). Ostřelování těchto pozic vyvolalo reakci ze strany arménského velení, které na exponované místo vyslalo rezervní jednotky, za účelem posílení pozic. Tento krok byl však přesně tím, co ázerbájdžánská armáda očekávala a následně začala zacílenou pozici izolovat. V důsledku vlastnictví modernějších technologií se jí dařilo ničit přístupové trasy vedoucí k izolaci arménských vojenských útvarů, které se následně ocitly kvůli zničeným mostům a poškozených logistických tras bez zásobování. Ázerbájdžánská armáda měla následně dostatek prostředků a času na zničení arménských pozic, které se ocitly v danou chvíli téměř bezmocné. Tato taktika se velmi osvědčila i v hornatém terénu, který měl skýtat především výhodu bránců arménské armádě, ovšem kvůli menšímu množství silnic se tato skutečnost nakonec obrátila proti ní samotné (Gressel 2020). Pro Ázerbájdžánce bylo daleko snazší zaměřit jednu logistickou trasu, než se soustředit na několik přístupových cest.

Hlavním zlomovým bodem v druhém karabašském konfliktu byla bitva o město Šuša. Toto město bylo rodištěm mnoha významných ázerbájdžánských intelektuálů, básníků a spisovatelů. Taktéž se zde nachází značné množství arménských historických a náboženských památek. V průběhu prvního karabašského konfliktu bylo z města odsunuto na 23 000 Ázerbájdžánců a v době bojů v roce 2020 zde žilo téměř výhradně na 5 000 Arménů (Spencer 2021). Město tak mělo značný symbolický význam pro obě dvě strany. V průběhu války se však podařilo ázerbájdžánské armádě město obklíčit a nakonec ho po těžkých městských bojích dobýt a následně obsadit. I přes nepříznivou situaci se arménské ozbrojené síly snažily o protiútoky, ovšem většinou bez značných strategických úspěchů. 9. listopadu 2020 oznámil prezident Ázerbájdžánu Ilham

Alijev naprosté vítězství, načež 10. listopadu podepsal arménský premiér Nikol Pašinjan mírovou dohodu, která upravovala územní správu během války obsazeného teritoria (Spencer 2021).

4.4. Reakce Arménie na Konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020

Pro Arménii byl druhý konflikt o Náhorní Karabach naprosto zásadní událostí, která změnila dynamiku její zahraniční a bezpečnostní politiky. Drtivá porážka, kterou utrpěla, měla za následek vychýlení rozložené moci mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Arménie kvůli této porážce ztratila pozice na frontové linii, které držela posledních 30 let a zároveň přišla i o 30 % území Náhorního Karabachu. Kvůli této prohře přestala být schopná garantovat bezpečnost republiky Arcach. Tato zodpovědnost přešla na ruské mírové jednotky, které zde byly ovšem nasazeny bez jakéhokoliv mandátu či předchozí dohody. V průběhu měsíců následující podepsání mírové dohody z 10. listopadu 2020 doufali mnozí Arméni v respektování mezinárodních hranic jejich země a i přes trpkou chuť porážky by byla tato skutečnost pro mnohé obyvatele do jisté míry uklidňující. Ázerbájdžán ovšem začal požadovat možnost vybudování Zangezurského koridoru, který by vedl skrz arménskou provincii *Syunik* (Poghosyan: 2022).

Ázerbájdžán také vyvíjel nátlak na to, aby Arménie souhlasila s rozmístěním kontrolních stanovišť na Lačinském koridoru, což by mu zajistilo kontrolu nad celým Náhorním Karabachem. Arménská vláda se tak ocitla ve velmi komplikované situaci, kdy na jedné straně na ní vyvíjel nátlak Ázerbájdžán s čím dál, tím většími územními požadavky a na straně druhé s obyvatelstvem, které se cítilo velmi frustrované prohraným konfliktem a jakékoliv další ústupky se jevily jako nepřijatelné.

Situace byla také komplikovaná ze strany arménského spojence Ruska. To se angažovalo v invazi na Ukrajině od začátku roku 2022, což značně snížilo ochotu

ruských mírových sil reagovat na ázerbajdžánskou armádu (Poghosyan: 2022). Rusko si tak nemohlo dovolit riskovat střet s relativně dobře vyzbrojenou ázerbajdžánskou armádou a s především armádou Tureckou. V tomto případě by riskovalo vojenskou konfrontaci s členem NATO. Arménie si je tak velmi dobře vědoma, že v případě, kdy by se Ázerbajdžán rozhodl zaútočit, nebude možné diplomaticky ani vojensky pro Rusko či Spojené státy udělat cokoliv, co by tomuto útoku mohlo zabránit. Arménie se tím pádem ocitla po druhém konfliktu o Náhorní Karabach téměř bez jakýchkoliv pozitivních vyhlídek, což by do budoucna mohlo vést k ještě větší frustraci obyvatelstva a následně tak v budoucnosti přinést další vlnu násilí. Tento scénář by mohl nastat, v případě že se změní geopolitická situace ve prospěch Arménie a Ázerbajdžán by se ocitl v nevýhodné pozici či situaci.

4.5. Reakce Ázerbajdžánu na konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020

Podle oficiálního vyjádření prezidentské kanceláře Ázerbajdžánu byla Arménie zodpovědná za celou eskalaci situace, a to z důvodu útoku na ázerbajdžánskou strategickou infrastrukturu již v červenci 2020. Ázerbajdžán také viní Arménii z toho, že vysílala diverzní skupiny, které měly za cíl provádět akty terorismu na ázerbajdžánské civilní cíle. Celá nadcházející konfrontace byla tak podle Baku pouze odvetnou akcí na útoky Arménie z 27. září 2020, kdy se pouze ázerbajdžánská armáda bránila a následně podnikla protiútok. Operace „*Iron Fist*“, jak se podle Ázerbajdžánu oficiálně nazývá, tak dle oficiální verze vedla „ke kapitulaci země, která oslavovala okupaci cizích území a zároveň adoptovala nacismus jako státní ideologii“ (MFA Republic of Azerbaijan 2023).

Tyto vyjádření tak pouze dokazují, jakou nenávistnou rétoriku se Baku nebojí používat vůči svému protivníkovi. Faktem ovšem zůstává, že se Ázerbajdžánu podařilo dosáhnout vítězství a může si diktovat nyní podmínky téměř podle toho, jakým způsobem mu to bude vyhovovat. Zajištění Zangezurského koridoru by

mělo ještě více propojit ekonomiky Turecka a Ázerbájdžánu, což následně povede k ještě větší ekonomické rozdílnosti mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Otázka náhorního Karabachu bude taktéž řešena nejspíš z pozice síly, popřípadě pomocí formy určitého nátlaku. Na přelomu roku 2023 proběhla blokáda Lačinského koridoru ázerbájdžánskými „ekologickými aktivisty“, kteří usilovali o zastavení přísunu zbraní a taktéž žádali ukončení arménské těžby. V důsledku této blokády začala hrozit v Náhorním Karabachu humanitární krize ohrožující až 120 000 etnických Arménů (Amnesty International 2023). Ázerbájdžán ovšem s uvolněním blokády nespěchal a byl následně obviněn Arménií, že se snaží o získání kontroly nad Lačinským koridorem, což by vedlo k obklíčení obyvatel Náhorního Karabachu a případné genocidě a deportacím (Caucasus Watch 2022). S největší pravděpodobností se však Baku snaží vyvíjet nátlak na Jerevan a usiluje o co nejrychlejší otevření koridoru Zangezur. Arménie těmto požadavkům může jen těžko vzdorovat, tudíž je pravděpodobné, že podobnou formu nátlaku bude moci Ázerbájdžán v budoucnu využít znovu.

5. Zájmy a motivace zahraničních aktérů v konfliktu o Náhorní Karabach v roce 2020.

5.1. Ruské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach

Role Ruské federace byla v konfliktu o Náhorní Karabach z pohledu sekundárních aktérů jednou ze strategicky nejdůležitějších. Vzhledem ke své historii je Zakavkazsko pro Rusko regionem, jehož směřování chce ovlivňovat ke svému prospěchu. Rusko v rámci tohoto konfliktu působí dlouhodobě především jako mediátor, ovšem také poskytuje vojenské kapacity, které do jisté míry pomáhají zachovávat status *quo*. To se promítalo i do cílů ruské zahraniční politiky, kdy se v průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach snažila Ruská federace zachovat suverenitu Arménie, a taktéž by se zachoval spojenecký vztah obou zemí. Zároveň však Rusko chtělo zůstat mediátorem v tomto konfliktu a udržet si diplomatické vztahy i s Ázerbájdžánem, se kterým má velmi dobré obchodní styky. Posledním cílem bylo zachování statusu *quo* ve vztazích s Tureckem, který se dařilo do počátku druhého konfliktu o Náhorní Karabach budovat (Jafarov– Aslanli. 2021: 214).

Spojenecké závazky vůči Arménii se Rusko snažilo plnit v průběhu války velmi intenzivně, a to především v podobě dodávek zbraní. Ty byly do Arménie dodávány přes Íránské hranice nebo přímo letecky prostřednictvím civilních letadel. Část těchto dodávek měla být dokonce doručena prostřednictvím arménského ministra zahraničí Zohraba Mnatsakanyana, který v průběhu konfliktu podnikl diplomatickou cestu do Moskvy. Cestou zpět do Jerevanu měl přivést přibližně tři stovky protitankových střel *Kornet*. Tato cesta ohrozila roli Ruska jako mediátora, jelikož vezený náklad měl být označený jako humanitární pomoc, což je v přímém rozporu s Chicagskou úmluvou⁴ (Azvision 2020). Ruské

⁴ Taktéž Úmluva o mezinárodním civilním letectví, regulující civilní leteckou přepravu. K porušení došlo z důvodu použití letadla A319, jež je hojně používáno v rámci civilního letectví.

spojenectví je také vázáno společnou spojeneckou úmluvou, kterou obě země podepsaly v roce 1997. Arménie je taktéž členem CSTO – *Collective Security Treaty Organization* (Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti), ovšem ruský vůdce Vladimir Putin zastával stanovisko, že je smlouva závazná v případě útoku na Arménii, avšak už ne v případě útoku na Náhorní Karabach.

V průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach se ruské snahy o mediaci uskutečňovaly na dvou úrovních. První z nich se odehrávala v rámci Minské skupiny, kde Rusko zastává pozici spolupředsedy. Společně s dalšími spolupředsedajícími státy (Francií a Spojenými státy) vydalo 1. října 2020 prohlášení, v rámci kterého vyzývalo obě dvě strany k okamžitému ukončení bojů a k zahájení mírových jednání. Tato výzva se ovšem nesečkala s úspěchem. V rámci druhé úrovně se Ruská federace uchýlila k mediaci přímo mezi všemi třemi zeměmi. 10. října 2020 tak došlo k setkání ministrů zahraničních věcí Arménie a Ázerbájdžánu v Moskvě (Mehdiyev, M. 2020). Taktéž bylo dohodnuto uzavření humanitární příměří, k čemuž nakonec nedošlo, jelikož Arménie nebyla ochotná přistoupit na podmínky, za kterých mělo být uzavřeno (Jafarov– Aslanli. 2021: 224).

Ačkoliv byla Ruská federace v průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach spojencem Arménie, nemohla si dovolit ohrozit strategické partnerství, které s Ázerbájdžánem udržovala od doby nástupu Vladimíra Putina do prezidentského úřadu v roce 2000. Rusko se také snažilo o integraci Ázerbájdžánu do struktur EAEU – *Euroasian Economic Union* (Euroasijská ekonomická unie) a taktéž i do CSTO. Tyto snahy se ovšem nesečkaly s úspěchem, jelikož otázka Náhorního Karabachu nebyla pro Baku uzavřená. Zároveň by se tak Ázerbájdžán ocitl ve stejných ekonomických a obranných strukturách jako jeho rival Arménie. Toto rozhodnutí by tak bylo v přímém rozporu s dlouhodobou zahraniční politikou Ázerbájdžánu a znovuzískání Náhorního Karabachu by se

mohlo značně zkomplikovat. Rusko tak v průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach zastávalo stanovisko, že Náhorní Karabach náleží podle mezinárodního práva pod vládu Ázerbájdžánu (Jafarov– Aslanli. 2021: 225). Tímto postojem se snažilo vybalancovat vojenskou podporu Arménie a zároveň si udržet přízeň arménské i ázerské menšiny žijící v Ruské federaci.

Stejně jako v případě Ázerbájdžánu, je i Turecko strategicky důležité v rámci ruské zahraniční politiky, a to hned z několika důvodů. V první řadě Ruská federace nemá jakýkoliv zájem na vyvolání konfliktu s Tureckem, které je součástí NATO. Potencionální konfrontace by mohla vést k uzavření Bosporským a Dardanelským úžinám, což by bylo pro Rusko ekonomicky i vojensky katastrofální. Moskva také spolupracuje s Ankarou v Sýrii, kde se snažila nahrazovat přítomnost západních mocností v regionálním konfliktu (Isachenko 2020:3). Pro Turecko je tato spolupráce taktéž důležitá, jelikož si prostřednictvím této spolupráce projektuje svou regionální moc. Ruská federace má zájem na dobrých vztazích s Tureckem taktéž kvůli tomu, že se od roku 2018 začala Arménie přiklánět k západu poté, co se dostala k moci Pašinjanova vláda. Tvrdý přístup Ankary vůči Jerevanu tak můžeme být využit ze strany Moskvy za účelem sblížení s arménskou vládou a k odvrácení od politiky sblížení se západem. Rusko také svou vojenskou přítomností v Arménii dává Turecku najevo, že je jakákoliv vojenská intervence na tomto území, povede k vojenskému střetu (Isachenko 2020:4).

Zahraniční politika, kterou Rusko prakticovala v průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach tak byla vzhledem k jeho předchozím intervencím do značné míry překvapující. Snahy předpovědět ruské reakce se zaměřovali buď na možnost toho, že ke konfliktu vůbec nedojde a Moskva jeho propuknutí zabrání, nebo že se Moskva do konfliktu začne vojensky angažovat ještě před tím, než budou obsazeny strategické teritoriální body, které by mohli

narušit *status quo* (Jafarov– Aslanli. 2021: 227). Rusku se tak podařilo na Zakavkazsku udržet svůj vojenský vliv v Arménii, zároveň působit jako mediátor mezi zúčastněnými stranami a také fatálně nenarušit vztahy s Tureckem a ani s Ázerbájdžánem.

5.2. Turecké zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach

Vedení zahraniční politiky Turecka v kontextu konfliktu o Náhorní Karabach je téměř výhradně založeno na vzájemném speciálním vztahu s Ázerbájdžánem. Turecko se již dlouhodobě angažuje přilehlých hraničních regionech, a region Zakavkazska není v tomto případě výjimkou. Turecko i Ázerbájdžán spolu také sdílí kolektivní identitu, a to z důvodu příslušnosti k turkickému etniku. Ankara již od rozpadu Sovětského svazu Baku dlouhodobě podporuje, a snažila se o vyrovnání šancí v průběhu první války pomocí ekonomické blokády Arménie, která trvá do současnosti. Turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan také v roce 2020 na samém začátku konfliktu vyjádřil Ázerbájdžánu plnou podporu, což bylo v celkovém kontextu dlouhodobé strategie Turecka předvídatelné (Khairunisa 2022).

V rámci poskytnutí dodatečné podpory v průběhu druhého konfliktu o Náhorní Karabach, schválil turecký parlament plán, podle kterého mělo Turecko vyslat své vojenské jednotky na hranice, kde by v případě potřeby působily jako mírové síly. Turecko také dlouhodobě spolupracovalo s ázerbájdžánskou armádou a dodávalo jí nejmodernější vojenské vybavení včetně bezpilotních dronů. O těchto bojových prostředcích a jejich využití pojednává detailněji kapitola č.4. Ankara se snažila přesvědčit i ostatní státy, aby v tomto konfliktu podpořily Ázerbájdžán a zároveň nechtěla, aby došlo k uzavření pouhého příměří, které by zachovávalo původní hranice před rokem 2020. Cílem turecké zahraniční politiky bylo dosažení trvalého míru v regionu, který mohl být

nastolen pouze prostřednictvím vítězství Ázerbájdžánu, který by tak získal zpět ztracená území, o které přišel v průběhu první války (Khairunisa 2022).

O vliv v regionu ovšem Turecko muselo soupeřit s dlouhodobým arménským spojencem. To mělo za důsledek střet tureckých ambicí s ambicemi Ruské federace, která tak do jisté míry prostřednictvím konfliktu o Náhorní Karabach vedla s Tureckem zástupný konflikt. Podobný fenomén lze spatřovat například v Lybii či v Sýrii, kde se protínají zóny vlivu obou soupeřících zemí. Směřování turecké zahraniční politiky se začalo přeměňovat po neúspěšném pokusu o státní převrat v roce 2016. Tento puč vyvolal pochybnosti a nedůvěru v západní státy a Turecko se tak začalo zaměřovat na získávání mocenského vlivu, nezávisle na vnějších aktérech. Ankara začala praktikovat přístup, který má tendenci *status quo* spíše měnit, než zachovávat a začala se čím dál tím více vojensky angažovat ve svých přilehlých regionech. Důsledkem této strategie byla i daleko aktivnější podpora Ázerbájdžánu v průběhu druhé války a to jak v prostředí diplomatickém, tak i vojenském. Samotný druhý konflikt o Náhorní Karabach sice ukončila až ruská diplomatická intervence, což byl pro ruskou zahraniční politiku značný úspěch, ovšem z vítězství Ázerbájdžánu nejvíce vytěžilo Turecko. Především díky konstrukci Zangezurského koridoru by mělo v budoucnu dojít k propojení ázerbájdžánské exklávy Nachičevanu se zbytkem ázerbájdžánského území (Satanakis 2021). Turecko – ázerbájdžánské ekonomické vztahy se tak v důsledku tohoto propojení s největší pravděpodobností v budoucnu ještě více zintenzivní.

Dlouhodobé úsilí podporovat svého turkického spojence se tak Turecku vyplatilo. Ázerbájdžánu se podařilo dobýt zpět území ztracená v průběhu první války a tudíž je nyní situace pro oba turkické národy velmi výhodná a mohou si diktovat podmínky podle svých preferencí. Otázkou ovšem zůstává, jestli tento stav opravdu k trvalému míru povede. Dle mého názoru, záleží, jak se bude vyvíjet konflikt na Ukrajině a jakým způsobem se Rusko rozhodne přistupovat

k problematice Zakavkazska. V současnosti je téměř jisté, že jakákoliv větší akce proti Turecku a Ázerbájdžánu nemůže být ze strany Ruska očekávána. Pokud by Rusko ve válce na Ukrajině zvítězilo v následujících letech, mohlo by dojít v horizontu několika dekád k obnovení celého konfliktu na daleko intenzivnější úrovni, a Turecko by mohlo hrát jednu z hlavních rolí v tomto konfliktu, který by mohl mít plnohodnotné rozměry a nebýt pouze konfliktem zástupným.

5.3. Íránské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach

Pozice Íránu byla vůči otázce Náhorního Karabachu značně ambivalentní. Před rokem 2020 se Írán snažil o zachování dobrých vztahů jak s Ázerbájdžánem, tak i s Arménií. Vůči Ázerbájdžánu zastával pozici, která spočívala v uznávání území Náhorního Karabachu jako součásti ázerbajdžánského teritoria. Naproti tomu Teheránu vyhovovalo územní rozdělení, ke kterému došlo po prvním konfliktu o Náhorní Karabach. Arménsko-íránská hranice byla díky okupovaným ázerbajdžánským územím značně rozšířena, což umožnilo lepší ekonomickou spolupráci mezi oběma zeměmi. Důkazem toho může být i zprovoznění plynovodu, který byl mezi oběma zeměmi zprovozněn v roce 2007 (Socor 2007). *Status quo* byl pro Írán důležitý také proto, že docházelo k oddělení Íránu a Turecka a obě země měly mezi sebou nárazníkové pásmo, což je důležité především proto, že obě dvě země se snaží stát regionálním hegemone.

Ačkoliv byl *status quo* pro Írán výhodný, v době, kdy došlo k vypuknutí konfliktu se do něj nijak významně, nezapojil a nevyslal přímo své jednotky na podporu Arménie. Pro mnohé arménské představitele bylo dokonce hořkým překvapením, že íránský duchovní vůdce Sajjid Alí Chameneí prohlásil, že všechna okupovaná území by se měla navrátit Ázerbájdžánu. Íránská zahraniční politika se tak především řídila uznanými mezinárodními hranicemi a taktéž zastávala postoj, upřednostňoval řešení regionálních konfliktů, regionálními mocnostmi (Jalilov 2020). Írán tak podporoval mírový proces vedený Ruskem,

doplněný o Turecko a Írán samotný. Co ovšem spatřuje íránská zahraniční politika jako hrozbu, je vměšování Spojených států, Evropské unie a Izraele do regionálních problémů ostatních zemí (Poghosyan 2023). Obavy z možnosti zapojení Spojených států ještě více vzrostly poté, co bylo jasné, že konflikt na Ukrajině se Rusku nepodaří vyřešit v horizontu několika týdnů. Pokud by tak došlo k oslabení ruského vlivu v regionu Zakavkazska, mohly by toto mocenské vakuum vyplnit Spojené státy, což by ve výsledku znamenalo ještě větší vliv Izraele a potencionálně i Turecka. Tomu se však Írán snaží předejít a od počátku války na Ukrajině začal prohlubovat vojenskou spolupráci s Ruskem. Tomu Írán dodává především bezpilotní letouny Shahed 131 a Shahed 136. Tato spolupráce umožnila Íránu přístup k ruským stíhacím letounům SU-35, což jsou jedny z nejmodernějších vojenských stíhaček současnosti a pro Írán by tak byly vítanou posilou do jeho zastarávajícího leteckého arsenálu. Ten je tvořen především zastaralými americkými letouny F-4 Phantom a F14 Tomcat (Cook 2023).

Oslabující pozici Ruska regionu by mohla využít také Arménie, která se již v minulosti vyjádřila, že je pro ni přítomnost ruských vojsk spíše přítěží než výhodou. Pokud by Rusko ztratilo v Arménii svůj vliv, mohlo by to znamenat změnu zahraniční politiky Arménie, která by tak mohla být ovlivněna Spojenými státy či Izraelem. Tento stav by pro Írán nebyl žádoucí a jeho zahraniční politika tak směřuje k zachování *statusu quo* v otázce Náhorního Karabachu, a taktéž k zachování ruské vojenské přítomnosti, díky které, je Moskva schopná v regionu projektovat svůj vliv. Další starostí, se kterou se Teherán potýká, je zlepšující se vztah mezi Ázerbájdžánem a Izraelem, který je detailněji rozebrán ve 3. kapitole. Ačkoliv je přímá vojenská konfrontace mezi Íránem a Ázerbájdžánem velmi nepravděpodobná, je možné že se v budoucnu bude Írán aktivněji angažovat ve vojenské podpoře Arménie, které by mohl poskytnout tolik žádané bezpilotní letouny (Poghosyan 2023).

5.4. Izraelské zájmy v konfliktu o Náhorní Karabach

Pro Izrael je konflikt o Náhorní Karabach důležitý hned z několika důvodů. Tento konflikt poskytl nejenom příležitost vyzkoušet nejnovější izraelské bojové systémy, ale taktéž balancovat vliv Íránu, který je ve své rétorice vůči Izraeli velmi nepřátelský. Oba tyto důvody jsou motivovány především materiálními zisky v podobě prodeje zbraní odkupu ropy a v neposlední řadě také obrannou strategií proti čím dál tím více nukleárně nebezpečnému Íránu. Izraelské partnerství s Ázerbájdžánem je důležité i z důvodu náboženského, jelikož se jedná o jednu z mála zemí vyznávající Islám, se kterou má Izrael bližší formu vztahu., což by mu mohlo potencionálně pomoci v diplomatických jednáních s ostatními muslimskými zeměmi. Jistou roli hraje i postoj k arménské genocidě, kterou Izrael neuznává a snaží se tak zachovávat status židovského holokaustu jakožto unikátního a nejvýznamnějšího národního strádání (Aharon 2023).

Význam izraelské angažovanosti v tomto konfliktu byl z vojenského hlediska velmi významný. Díky nejmodernějším izraelským bezpilotním letounům, které využívala ázerbájdžánská armáda společně s těmi tureckými se jí podařilo zajistit vítězství. Více je popsáno o použití moderních bezpilotních prostředků v kapitole 4. Izrael nedodával pouze zbraně a technologie před konfliktem ale reagoval i na potřeby Ázerbájdžánu v průběhu konfliktu. Ázerbájdžánská letecká dopravní společnost *Silk Way* tak uskutečnila v průběhu války několik zásobovacích letů mezi oběma zeměmi (Idan– Shaffer 2022). Tyto vojenské prostředky ovšem nebyli využity jen jako prostředek ázerbájdžánské ofenzivy. Velmi významnou roli měly také izraelské obranné systémy. S čím dál tím většími arménskými ztrátami a s celkově nepříznivou vojenskou situací, začala Arménie odpalovat rakety Iskander M, které cílily hlavně na ázerbájdžánské hlavní město Baku. O vlastnictví těchto raket neměl

Ázerbájdžán ovšem žádné důkazy a vědělo se pouze o Iskanderech E, které jsou typově pouze krátkého doletu. Iskandery M doručilo Arménii Rusko, které tak porušilo úmluvu MCTR – *Missile Technology Control Regime* které je samo součástí a která reguluje vlastnictví raketové technologie. V důsledku doručení a rozmístění izraelského obranného systému Barak-8 se podařilo Ázerbájdžánu své hlavní město uchránit a arménské Iskandery sestřelit. Nasazení tohoto protiraketového systému dokazuje, že Izrael s Ázerbájdžánem úzce spolupracoval i na výcviku vojenského personálu, který musel projít cvičením, v rámci kterého se naučil tuto technologii obsluhovat (Idan– Shaffer 2022).

Tato podpora zajistila Izraeli značné sympatie napříč ázerbajdžánskou společností, a to nejenom v samotném Ázerbájdžánu ale i v Íránu, kde se nachází velmi početná ázerbajdžánská menšina. Její význam se v průběhu války začal projevovat ve formě občanských protestů, vymezujících se proti podpoře Arménie. Izrael se tak v budoucnu bude stále velmi aktivně angažovat jako spojenec Ázerbájdžánu a obecně v regionu Zakavkazska, a to především z důvodu znovuzvolení premiéra Benjamina Netanjahu v listopadu 2022, jehož kabinet se již v minulosti velmi ostře vymezoval proti íránskému jadernému programu. Pro Izrael je tak otázka zapojení do konfliktu v Náhorním Karabachu především otázkou budoucích vztahů s Íránem (Aharon 2023). Pokud bude tato rivalita nadále pokračovat, což se v současnosti jeví jako velmi pravděpodobné, bude Izrael nadále prohlubovat svoji spolupráci s Ázerbájdžánem, čímž ovšem bude nadále dávat záminku Íránu k budoucímu ovlivňování konfliktu.

5.5. Zájmy Evropské unie v konfliktu o Náhorní Karabach

Po rozpadu Sovětského svazu nebyl konflikt o Náhorní Karabach pro Evropskou unii prioritní. Evropská komise i jednotlivé členské země EU nijak významněji do událostí v regionu nezasahovaly, a bližší spolupráce se zakavkazskými zeměmi byla navázána až v roce 1999 kdy Arménie i Ázerbájdžán

podepsaly dohodu o Partnerství a spolupráci (*Partnership and cooperation agreement*). Ta prohloubila jejich ekonomické vztahy s EU, ovšem rozsah této spolupráce byl značně limitován, jelikož se nepočítalo, že by se s těmito zeměmi zavedla zóna volného obchodu. V otázkách konfliktů, jako byl první konflikt o Náhorní Karabach, byla ovšem EU naprosto bezmocná, jelikož neměla mechanismy, kterými by mohla tyto problémy řešit. Zahraniční politika Evropské unie se výrazněji začala zaměřovat na region Zakavkazska až na přelomu tisíciletí, kdy byly všechny tři zakavkazské země zahrnuty do Evropské politiky sousedství a taktéž byl jmenován speciální reprezentant pro region Zakavkazska (Delcour – Hoffman 2018 :8). V návaznosti na tuto dohodu uzavřela Arménie s EU v roce 2017 Dohodu o komplexním a posíleném partnerství, jejíž výhody spočívají především v prohlubování politické a hospodářské spolupráce. Obdobnou dohodu o vzájemném vztahu s Evropskou unií, má stále v jednání také Ázerbájdžán (Evropská rada 2023).

Postoj Evropské unie vůči Náhornímu Karabachu byl ovšem do jisté míry ambivalentní. V rámci vytvoření akčního plánu v roce 2006, který byl součástí Evropské politiky sousedství, zastávala EU postoj, který respektoval rozhodnutí rady bezpečnosti Organizace spojených národů, podle kterého patřilo území Ázerbájdžánu. Ovšem Arménii bylo přislíbeno v rámci tohoto plánu právo na sebeurčení Náhorního Karabachu. Tato nejistá pozice byla dána především snahou nepoškodit vztahy s Ruskou federací, pro kterou je tento region strategicky důležitý. Tento postoj se nelíbil Ázerbájdžánu, který tak v roce 2015 odmítnul podepsat společné prohlášení na summitu pro východní partnery EU. Důvodem pro tuto formu bojkotu byla především nespokojenost s jednotným postojem členských zemí EU vůči anexi Krymu, kdežto vůči otázce Náhorního Karabachu byl tento postoj neurčitý a nejistý. V reakci na tuto nespokojenost byl na Bruselském summitu v roce 2017 schválen Evropskou unií paragraf, který

vyjadřoval podporu všem zemím východního partnerství v otázkách jejich teritoriální integrity, což považoval prezident Alijev za diplomatický úspěch. (Mustafayev 2021:72).

S propuknutím konfliktu v roce 2020 se ovšem velmi rychle ukázaly limity Evropské unie. Její účast na tomto konfliktu je spíše symbolická, a to především v podobě členství v Minské skupině, kde má pouze pět hlasů ze kterých je nejdůležitější Francie. Tudíž i v rámci této skupiny mají prioritu v první řadě zájmy Francie. Kromě účasti v Minské skupině se v průběhu předcházejících let, se Evropská unie snažila zaměřovat na různé civilní mírové programy, které ale končily většinou neúspěšně z důvodu neutuchajícího násilí. K prevenci konfliktu tak EU jako organizace, která využívá především *soft power*, neměla prostředky. V čem má ovšem výrazně lepší možnosti, je oblast post-konfliktní rekonstrukce (Broers 2021). 20. února 2023 byla v rámci SBOP – Společné bezpečnostní a obranné politiky zahájena civilní mise v Arménii, pojmenována EUAM Armenia. Její členové by měli být situováni na arménské straně hranice a zajišťovat zde bezpečnost v pohraničních regionech. Cílem této mise bude také vybudování důvěry napříč civilním obyvatelstvem, což by mělo vytvořit podle plánů EU příhodné podmínky pro napravení vztahů mezi Arménií a Ázerbájdžánem (Evropská rada 2023). Pro EU je důležitá především stabilita v regionu, a ačkoliv byla její role v průběhu konfliktu marginální, má bohaté zkušenosti z misí EUAM a tudíž by mohla být stabilizačním prvkem v poválečném období.

6. Post-konfliktní situace v oblasti Náhorního Karabachu

V průběhu roku 2020 se arménské válečné štěstí, kterého měla v první válce dostatek, rozplynulo a během pouhých šesti týdnů se přiklonilo na stranu Ázerbájdžánu. Jako téměř v každém konfliktu nebylo toto štěstí na straně civilního obyvatelstva. Během tohoto konfliktu bylo zabito na několik stovek civilistů a další tisíce byly donuceny k útěku. Ačkoliv se členové Minské skupiny v čele s Ruskou federací snažili několikrát vyjednat humanitární příměří, všechny pokusy selhaly brzy po jejich dohodnutí. Úspěšný klid zbraní se podařilo vyjednat Rusku až 9. listopadu, kdy už hrozila totální porážka Arménie. Jednoznačným vítězem tohoto konfliktu je Ázerbájdžán, který získal zpět své území, avšak i pro Turecko je toto vítězství velkým úspěchem a stejně tak i pro Izrael. Ruské federaci se podařilo zajistit vojenskou přítomnost v Náhorním Karabachu v podobě svých mírových sil, a projektovat tímto způsobem svoji vojenskou moc. Ovšem pro Arménii byla tato porážka zdrcující. V průběhu několika týdnů ztratila strategická území, o kterých dlouhodobě prohlašovala, že jsou historicky i kulturně arménská, a to nejenom v oblasti Náhorního Karabachu ale taktéž v přilehlých regionech (BBC News 2020).

Krátce po podepsání příměří tak ještě nebylo jasné, jakým způsobem bude nová linie doteku načrtnuta a kudy povede. Existovaly značné obavy z toho, že pozice jednotlivých vojenských jednotek budou v těsné blízkosti civilních oblastí, což by mohlo způsobovat značné bezpečnostní problémy. Tyto obavy se nakonec potvrdily, jelikož nová frontová linie vede blízko vesnic a měst a zároveň jsou pozice obou stran situovány přibližně 30-100 metrů od sebe. Před válkou byly tyto pozice vzdálené daleko více, a obě strany musely používat dalekohledy, pokud chtěly sledovat svého nepřítele. V současnosti jsou u sebe tak blízko, že se vidí a dokonce i velice dobře slyší (International Crisis Group 2021). Tyto

podmínky jsou tak ještě náchylnější na případné střety, a k pouhé eskalaci nyní stačí jen dobře hozený pěchotní granát.

Pozice, které obě strany zaujaly, jsou také značně výhodné pro Ázerbájdžán, kterému se podařilo velmi rychle zaujmout nová stanoviště na vyvýšených plošinách či kopcích, kde mají lepší přehled o pohybu arménských vojsk. Arménie také ztratila na tři tisíce členů vojenského personálu, který pomáhal hájit Náhorní Karabach. Vojenská kapacita republiky Arcach je tak nyní značně omezená, a v současnosti jsou zvažovány reformy branné povinnosti, které by zajistily dostatek motivovaných vojáků (Ibid.)

Problémy se ovšem nevyhnuly ani ázerbájdžánské straně. Nová frontová linie má v rámci svého rozložení dvě lokace (region *Kelbajar* a město Šuša), které jsou oddělené od zbytku ázerbájdžánského území, a pro vojenské jednotky je tak nutné cestovat skrz arménské osady. Bezpečnost těmto jednotkám zajišťují ruské mírové jednotky, ovšem ázerbájdžánské konvoje nemůžou vézt žádné zbraně ani munici. Tato situace se již v minulosti ukázala jako problematická, a to v případě kdy vojáci republiky Arcach našli pistoli v jednom z těchto konvojů a celý incident musel deeskalovat jeden z ruských důstojníků mírových sil. Pro Ázerbájdžán je nyní klíčové zajistit silnice, na kterých nebudou jeho transporty kontrolovány, což je ovšem značně obtížné ve specifickém karabašském terénu. (International Crisis Group 2021).

Situace se nezměnila jen pro armády obou soupeřících zemí ale hlavně pro civilní obyvatelstvo. Před válkou v roce 2020 byla frontová linie několik desítek kilometrů od arménských civilních oblastí, zatímco ázerbájdžánské civilní oblasti se nacházely ve vzdálenosti pouze několika kilometrů od linie doteku. V současnosti se situace obrátila, a oblasti, které se podařilo Ázerbájdžánu dobýt, jsou téměř prázdné, jelikož téměř všechno arménské obyvatelstvo uprchlo. Baku

se začalo intenzivně zabývat osídlením těchto vybydlených území, a snaží se vybudování silnic, komunikačních sítí a jiné infrastruktury, aby tak mohlo dojít k navrácení obyvatel vyhnaných Arménií po prvním konfliktu o Náhorní Karabach (Isayev 2022). Blízkost vzájemně zakopaných vojenských jednotek také mnohdy komplikuje opravy škod a přísun životně důležitých vodních zdrojů. Ty se často vyskytují na území kontrolované Ázerbájdžánem a arménští civilisté se bojí na toto území vstupovat. Jejich obavy jsou však oprávněné, což dokazuje i incident ze srpna roku 2021, kdy byl při snaze o opravu vodovodu zastřelen občan Náhorního Karabachu (Azatutyun 2021). V některých případech se v těchto aktivitách angažují ruské mírové jednotky a pomáhají tak se zajištěním klíčových oprav (International Crisis Group 2021).

Váleční uprchlíci, kteří se chtěli po válce vrátit do svých původních domovů mnohdy zjistili, že se jejich obydlí nachází v oblastech kontrolovaných Ázerbájdžánem, či byly zničeny v průběhu konfliktu. To vyvolalo akutní nedostatek prostorů k bydlení, a ve dvou největších městech Stěpanakertu a Askeranu bylo velké množství lidí hledat ubytování ve sklepích, posilovnách či v obchodech bez příslušných hygienických zařízení. Mnoho uprchlíků také trápí psychická traumata, způsobená ztrátou blízkých. Není ojedinělé, že téměř v každé vesnici přibyla nová část hřbitova s oběti z války. Muži se často obrací k alkoholu a drogám, kdežto matky propadají depresím, kdy nevidí smysl vychovávat děti v další válce (IFRC 2022).

Následky druhého karabašského konfliktu tak budou zcela jistě dlouho rezonovat jak v arménské tak i v ázerbájdžánské společnosti. V důsledku toho bude klid zbraní v budoucnu často nejistý, k čemuž přispívá především nové rozdělení vojsk na frontové linie, která jsou vedle sebe v bezprostřední blízkosti. Také problémy přístupu k pitné vodě, či nemožnost obdělávat pole, která se nyní nachází na území jiného státu, budou dozajista přispívat k budování tenzí. Nyní

záleží především na ostatních zahraničních aktérech, jakým způsobem budou přistupovat k zajištění základních potřeb a bezpečí obyvatelstva. Prozatím se v této činnosti nejvíce angažovalo Rusko, avšak s příchodem roku 2023 se bude na této činnosti podílet i Evropská unie.

Závěr

Náhorní Karabach je územím s velmi komplikovanou historií, do které se prolínají zájmy externích aktérů, přičemž tyto zájmy činí celou situaci ještě více složitější. Tento trend se začal projevovat již krátce po získání nezávislosti Arménie i Ázerbájdžánu v průběhu 20. let 20. století, kdy do otázek týkající se územního uspořádání začala promlouvat Velká Británie, Turecko a později hlavně Sovětský svaz. Sovětský svaz byl však v tomto kontextu aktérem nejdůležitějším, především hlavně proto, že obě země integroval jako své satelity. Nejdříve jako součást Zakavkazské sovětské federativní republiky a později jako samostatné státní celky s vlastní autonomií. K otázce Náhorního Karabachu se však stavěl po celou dobu této integrace na stranu Ázerbájdžánu. I přes nemalé snahy Arménů a jejich politické reprezentace, která se snažila mnohdy o zvrácení tohoto rozhodnutí, nedošlo téměř po celou dobu existence Sovětského svazu k nějaké výraznější změně v rámci územního uspořádání. Díky tomuto rozhodnutí panovala v regionu Zakavkazska relativní stabilita narušována jen občasnými protesty, které nevedly k výraznějšímu násilí. Tato stabilita začala být ovšem ohrožována s počátkem slábnutí Sovětského svazu, který již tuto stabilitu nebyl schopen plně zajistit. Po více než šesti desítkách let tak začalo docházet k destabilizaci situace mezi oběma zeměmi, čemuž pomohla i benevolentnější politická situace, kterou pomohl nastolit Michail Gorbačov zavedením politiky glasnosti. Ta umožnila arménské i ázerbájdžánské straně vyjadřovat více své postoje, což vedlo k eskalaci situace v důsledku konání demonstrací, při kterých docházelo ke zranění a úmrtí osob na obou stranách. Následné rozhodnutí představitelů Náhorního Karabachu z roku 1988 odtrhnout se od Ázerbájdžánu přispělo k frustraci obyvatel ázerské etnicity, kteří považovali za svůj domov nejen Náhorního Karabachu, ale i Ázerbájdžán. Sovětský svaz se snažil ze svých posledních sil situaci stabilizovat prostřednictvím operace *Ring*, která represivně

cílila na nepohodlné arménské obyvatelstvo. Tato operace však ke stabilitě nepřispěla, ale naopak ještě více upevnila pocit křivdy, který si v sobě mnoho Arménů desítky let budovalo.

Nahromaděná nenávist obou stran se začala naplno projevovat po uskutečnění referenda o připojení Náhorního Karabachu k Arménii ke konci roku 1991. Toto referendum nebylo však uznáno jako legitimní a tak se Arménie rozhodla připojit Náhorní Karabach silou. Původně etnické násilí tak přerostlo v plnohodnotný konflikt doprovázený masakry civilního obyvatelstva a k systematickému vyvražďování. Těmto událostem se snažily političtí představitelé během několika příležitostí zabránit, ovšem je pravděpodobné, že na mírovém řešení neměla zájem nově vzniklá Ruská federace, které by se destabilizované Zakavkazsko lépe kontrolovalo. V prvním konfliktu o Náhorní Karabach se více dařilo Arménii, která byla schopná během dvou let zajistit Náhorní Karabach a obsadit i k němu přilehlé ázerbájdžánské regiony. Tímto krokem dala Ázerbájdžánu dostatečnou motivaci, aby se v budoucnu pokusil o jejich získání a zároveň si také rozhněvala Turecko.

Po událostech v prvním konfliktu o Náhorní Karabach se situace mezi oběma zeměmi stabilizovala a jen příležitostně docházelo k potyčkám a vzájemnému ostřelování na linii dotyku. Rusku se podařilo v zemi lokalizovat svou vojenskou posádku a naopak Ázerbájdžán prohluboval svůj speciální vztah s Tureckem prostřednictvím vojenských cvičení a ekonomicko-technologické spolupráce. Pro obě země zůstávala v tomto období příměří otázka Náhorního Karabachu tou nejvyšší prioritou. Arménie zakotvila obranu Náhorního Karabachu ve svých vojenských doktrínách, naproti čemuž Ázerbájdžán stále nahlížel na obyvatelé republiky Arcach jako na své občany, na které se vztahují i ázerbájdžánské zákony. Po prvním konfliktu nedošlo k úspěšnému nastolení míru, ale naopak obě strany se začaly připravovat na budoucí konfrontaci.

O poznání úspěšnější byl v tomto úsilí Ázerbájdžán, který měl ekonomickou převahu díky svým ropným zdrojům. Převahu měl i na poli diplomatickém, kdy se mu podařilo zajistit moderní vojenskou podporu od Turecka a Izraele zejména v podobě bezpilotních letounů. Současně se vládní elitě v Baku podařilo udržet status quo s Ruskou federací, která byla po celou dobu trvání konfliktu spojencem Jerevanu. Tyto faktory se tak projeví na výsledku 44 denní války, která trvala od 27. srpna až do 10. listopadu 2022. V důsledku kombinace moderních technologií s inovativním přístupem ve vojenské strategii se ázerbájdžánské armádě podařilo dobýt území ztracená v prvním karabašském konfliktu. Pokud by nedošlo k diplomatické intervenci Ruské federace, tak by s největší pravděpodobností Arménii hrozila totální vojenská porážka.

Do celého druhého karabašského konfliktu se promítaly zájmy zahraničních aktérů. V rámci mé diplomové práce jsem zkoumal, jak byly tyto zájmy hájeny ze strany Ruské federace, Turecka, Íránu, Izraele a Evropské unie. Pro Rusko bylo Zakavkazsko v průběhu historie jedním ze strategických regionů, ve kterých se téměř vždy snažilo rozšiřovat svůj vliv. V kontextu Náhorního Karabachu sehrává Rusko především mediační roli, prostřednictvím které se snaží zachovat mezi zeměmi *status quo*. Z pohledu Ruské zahraniční politiky nebylo žádoucí v roce 2020 podnikat žádné výrazné vojenské akce, které by mohly situaci ještě více eskalovat a potencionálně tak do konfliktu zatáhnout Turecko, se kterým do té doby extenzivně spolupracovalo v Sýrii. Turecko je také členem NATO a s otevřeným vojenským střetem by mohlo Rusko riskovat válku se západem. Zároveň hrály důležitou roli i obchodní styky s Ázerbájdžánem, které jsou mezi oběma zeměmi na velice dobré úrovni.

Zájmy Turecka v konfliktu o Náhorní Karabach jsou definovány především speciálním vztahem s Ázerbájdžánem, ke kterému má Turecko velmi blízko z důvodu stejné etnické příslušnosti. Turecko Ázerbájdžán dlouhodobě

podporuje již od jeho porážky v prvním karabašském konfliktu, především prostřednictvím ekonomické izolace Arménie a taktéž navazováním vojenské spolupráce. Pro Turecko je angažovanost v jeho přilehlých regionech jedním ze základních pilířů doktríny, kterou nastolil Ahmet Davutoğlu, ovšem už nepraktikuje politiku nulových problémů se sousedy, nýbrž se snaží aktivně měnit *status quo*. To se ve výsledku Turecku v Náhorním Karabachu podařilo a v důsledku budování koridoru Zangezur v budoucnu dojde s největší pravděpodobností k ještě většímu propojení obou turkických zemí. Turecku se tak dlouhodobou podporou Ázerbájdžánu podařilo upevnit pozici v regionu Zakavkazska a oslabit pozici Arménie jakožto Ruského spojence.

Zájmy Íránu jsou blízce navázány na zájmy Turecka a Izraele. Z důvodu mocenského soupeření těchto aktérů se Írán stavěl ke konfliktu o Náhorní Karabach značně rezervovaně. V zájmu Íránu nebylo, aby došlo k totální porážce Arménie, což by umožnilo územní spojení s Tureckem, zároveň ale Írán nestál o zapojení západních mocností do řešení tohoto konfliktu. Írán tak veřejně připustil mezinárodně uznávaný nárok Ázerbájdžánu na Náhorní Karabach a k němu přilehlé regiony. Pro Írán je taktéž žádoucí zapojení Ruské federace do mírových řešení konfliktu, jelikož je to regionální aktér a aktér dostatečně silný na to, aby nedopustil zapojení západu v regionu. Jedním z důvodů, proč tedy Írán vojensky podporuje Rusko jeho invazi na Ukrajinu, je zachovat jeho vliv v regionu Zakavkazska, který by se mohl v případě neúspěchu značně oslabit.

Naopak v zájmu Izraele je oslabit Írán jakýmkoliv dostupným způsobem. Íránský jaderný program je pro židovský stát Izrael jednou z největších existenčních hrozeb a upevňování spojení s Ázerbájdžánem by Izraeli mohlo v budoucnu přinést možnosti, jak se s touto hrozbou vyrovnat. V první řadě může částečně ovlivňovat veřejné mínění ázerské menšiny žijící v Íránu díky podpoře, kterou Ázerbájdžánu během druhého konfliktu o Náhorní Karabach poskytl.

V druhé řadě by Ázerbájdžán také mohl poskytnout Izraeli své vojenské letiště pro útok na íránská jaderná zařízení. Prostřednictvím konfliktu o Náhorní Karabach se tak Izraeli podařilo získat spojence, který mu v budoucnu může napomoci s hrozbou ze strany Íránu, ale zároveň může i pomoci zlepšit vztahy s Tureckem, které jsou již několik let značně komplikované.

V poslední řadě zde máme zájmy Evropské unie, která se významněji do dění v průběhu konfliktu nezapojila. Větší angažovanost EU se očekává až s misí EUAM Armenia, která by měla pomoci s mírovým uspořádáním a se stabilizací situace. Zájem EU v regionu Zakavkazska souvisí především s konceptem východního partnerství, kdy je pro EU důležité zachovávat stabilitu ve svých přilehlých regionech a zároveň s těmito zeměmi rozvíjet obchodní vazby.

V rámci této práce byla první testovaná hypotéza: Válka o Náhorní Karabach je pro zapojené zahraniční aktéry vhodnou příležitostí, skrz kterou mohou projektovat svou moc a změnit tak rovnováhu sil v zakavkazském regionu. Tuto hypotézu bych na základě mého zkoumání vyhodnotil jako pravdivou. Všichni aktéři prostřednictvím této války projektovali svůj mocenský vliv a snažili se o ovlivnění situace za účelem zlepšení své současné situace. Druhá testovaná hypotéza byla: Definitivní mírové řešení konfliktu není ani pro jednoho zahraničního aktéra žádoucí. Na tuto hypotézu už není tak snadné jednoznačně odpovědět. V kontextu událostí ruské invaze na Ukrajinu by bylo s největší pravděpodobností pro Rusko výhodné zajištění definitivního míru, jelikož by už nemuselo řešit otázku obrany Arménie. Zároveň by však mohlo dojít k rozšíření vlivu západních mocností, což by mohlo do jisté míry narušit ruský vliv na Arménii a oslabit ruskou pozici. Pro Turecko je současný stav jednoznačně výhodný a další změna situace ve prospěch Ázerbájdžánu již není v zájmu jeho zahraniční politiky dle mého názoru zapotřebí. Pro Turecko je tudíž definitivní mírové řešení za podmínek, které byly ustanoveny po vítězství Ázerbájdžánu, ve skutečnosti žádoucí.

Írán a Izrael by v rámci svého soupeření přišli v případě míru o část možností, jakými mohou projektovat svůj vliv. Izraeli by tak časem opadla příležitost zlepšovat svůj vztah prostřednictvím transferu zbraní a Írán by se potýkal s vlivem západních mocností ve své bezprostřední blízkosti. Dle mého názoru tak oběma zemím současná situace vyhovuje a definitivní mírové řešení by je donutilo přeorientovat svou zahraniční politiku jiným směrem. Zájmem Evropské unie je jednoznačné mírové řešení a nastolení stability, jelikož možnosti prevence konfliktů má značně omezené.

K definitivnímu mírovému řešení je však v současné době ještě dlouhá cesta. Obě dvě země jsou stále velmi poznamenány nedávnými událostmi a poválečné uspořádání dlouhodobému míru vzhledem ke své problematičnosti dozajista nepomáhá. Otázkou také zůstává, jak se bude vyvíjet mezinárodní situace a zda budou mít zahraniční aktéři potřebu měnit mocenské vztahy.

Přílohy

Příloha č. 1

Politická mapa Kavkazského regionu (2009)

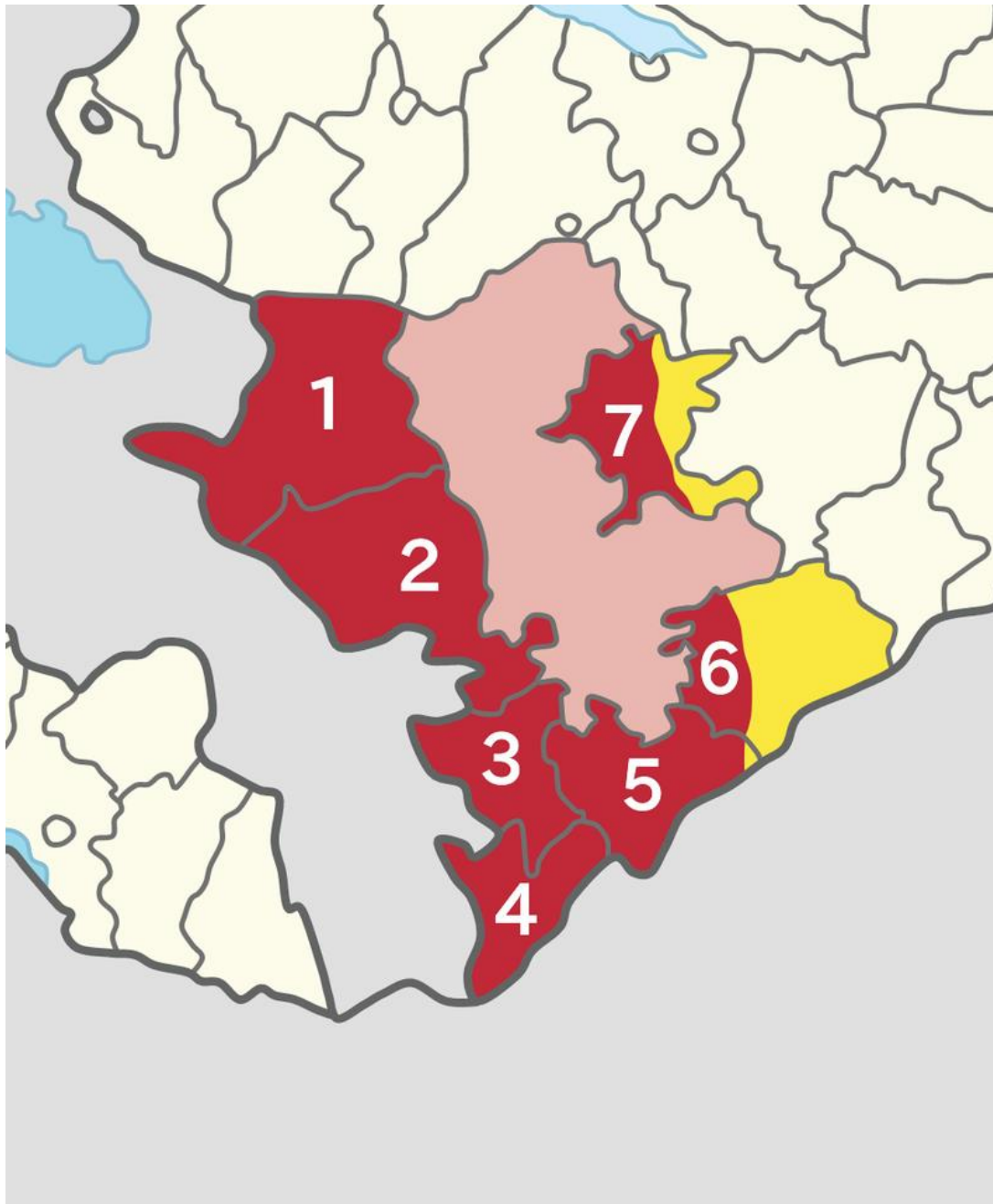
Politická mapa regionu Zakavkazska k roku 2008 před druhým konfliktem o Náhorní Karabach (zdroj: Wikipedia 2023).

Příloha č. 2

Územní rozložení po prvním válce o Náhorní Karabach (Zdroj: Wikipedia 2023).

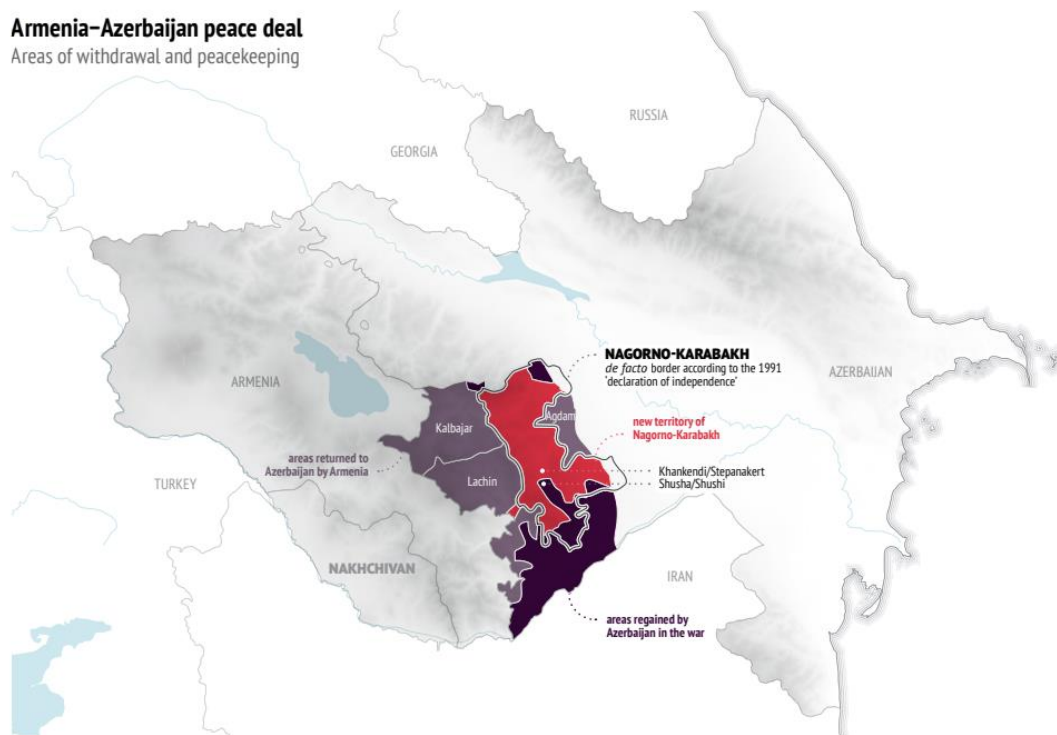
Příloha č.3

Grafické znázornění územních zisků Arménie po první válce o Náhorní Karabach. Světle růžově je vyznačeno území republiky Arcach, žlutou barvu mají území které Ázerbájdžán získal zpět před konfliktem v roce 2020 a tmavě červená jsou regiony legitimně patřící Ázerbájdžánu. 1. Kalbajar, 2. Lachin, 3. Qubadli, 4. Zangilan, 5. Jabrayil, 6. Fuzuli, 7. Agdam (Zdroj: Wikipedia 2023).

Příloha č.4

Armenia-Azerbaijan peace deal Areas of withdrawal and peacekeeping

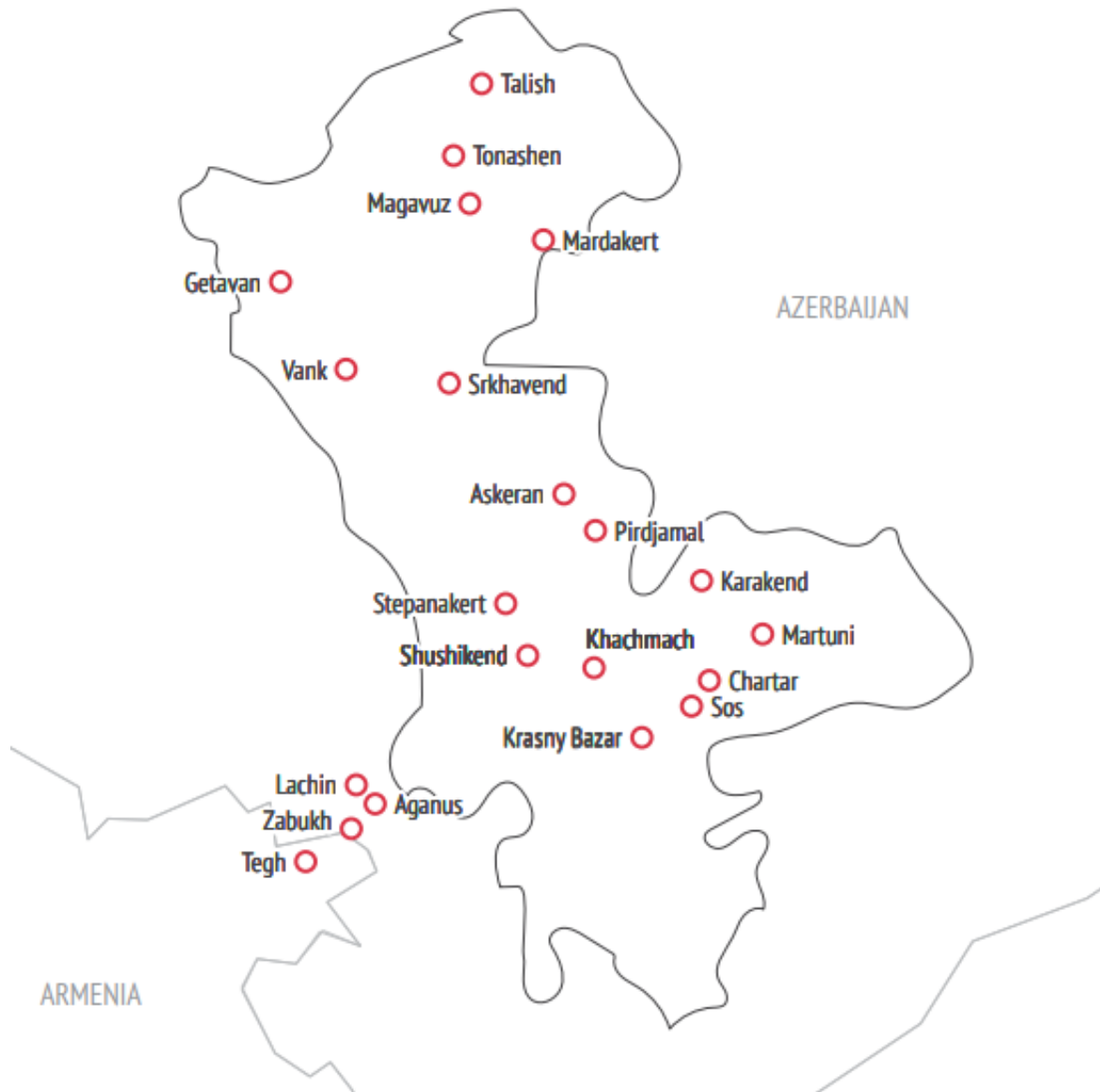

Data: BBC, 2020; GADM, 2021

Územní rozložení po konci druhého konfliktu o Náhorní Karabach v roce 2020
(Zdroj: BBC).

Russian peacekeepers

Areas of deployment

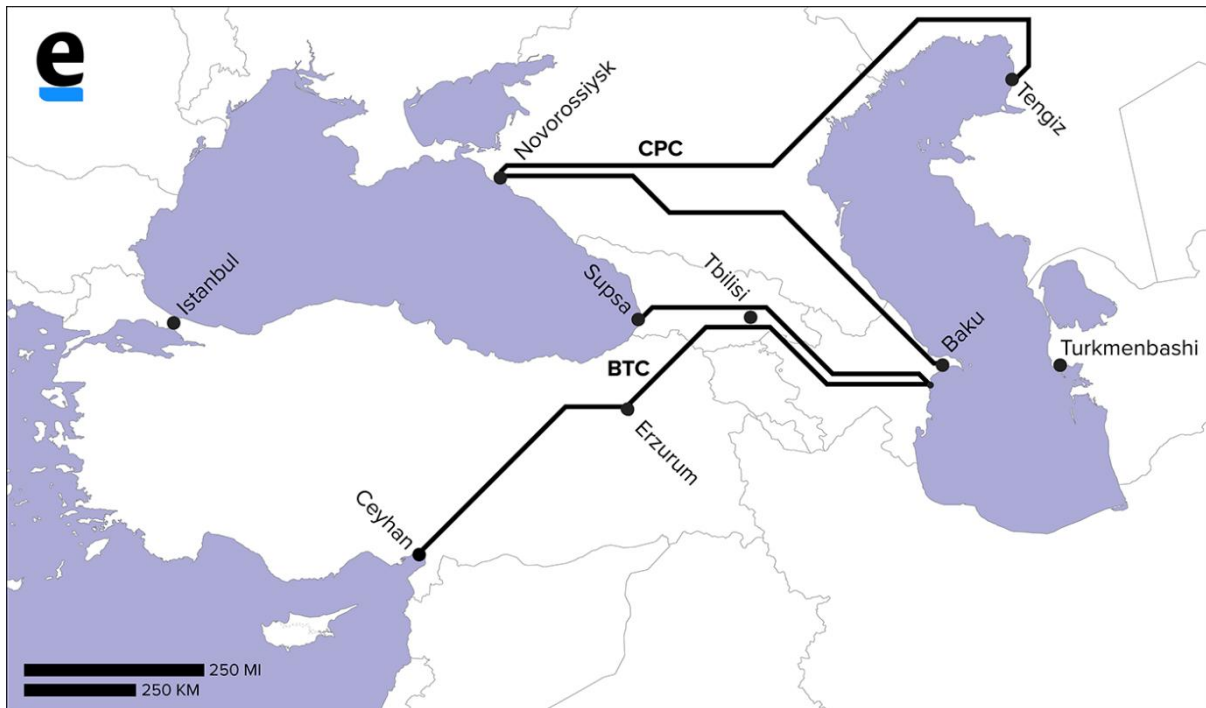
Rozmístění ruských mírových sil v oblasti Náhorního Karabachu (Zdroj: EUISS).

Příloha č. 6

Turecko-ázerbajdžánský projekt, 829 kilometrů dlouhá železniční trasa Baku-Tbilisi-Kars. (Zdroj: Eurasian Research Institute 2020).

Příloha č. 7

Grafické znázornění ázerbajdžánských ropovodů (Zdroj: O'Byrne 2023).

Příloha č. 8

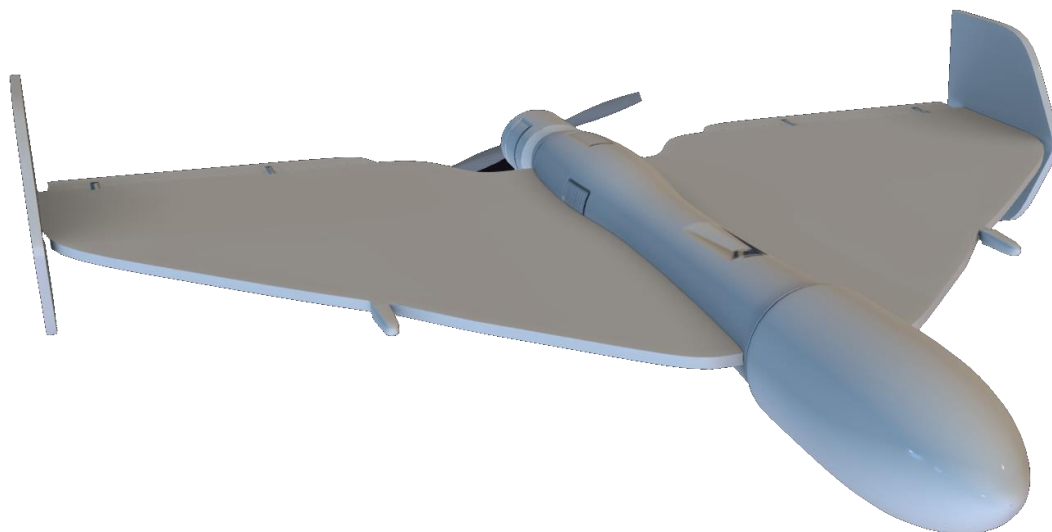
Bezpilotní letoun TB-2 Bayraktar v s insigniemi Ázerbajdžánu (Zdroj: Times Aerospace).

Příloha č.9

Izraelský bezpilotní letoun Harop (Zdroj: Wikipedia 2023).

Příloha č. 10

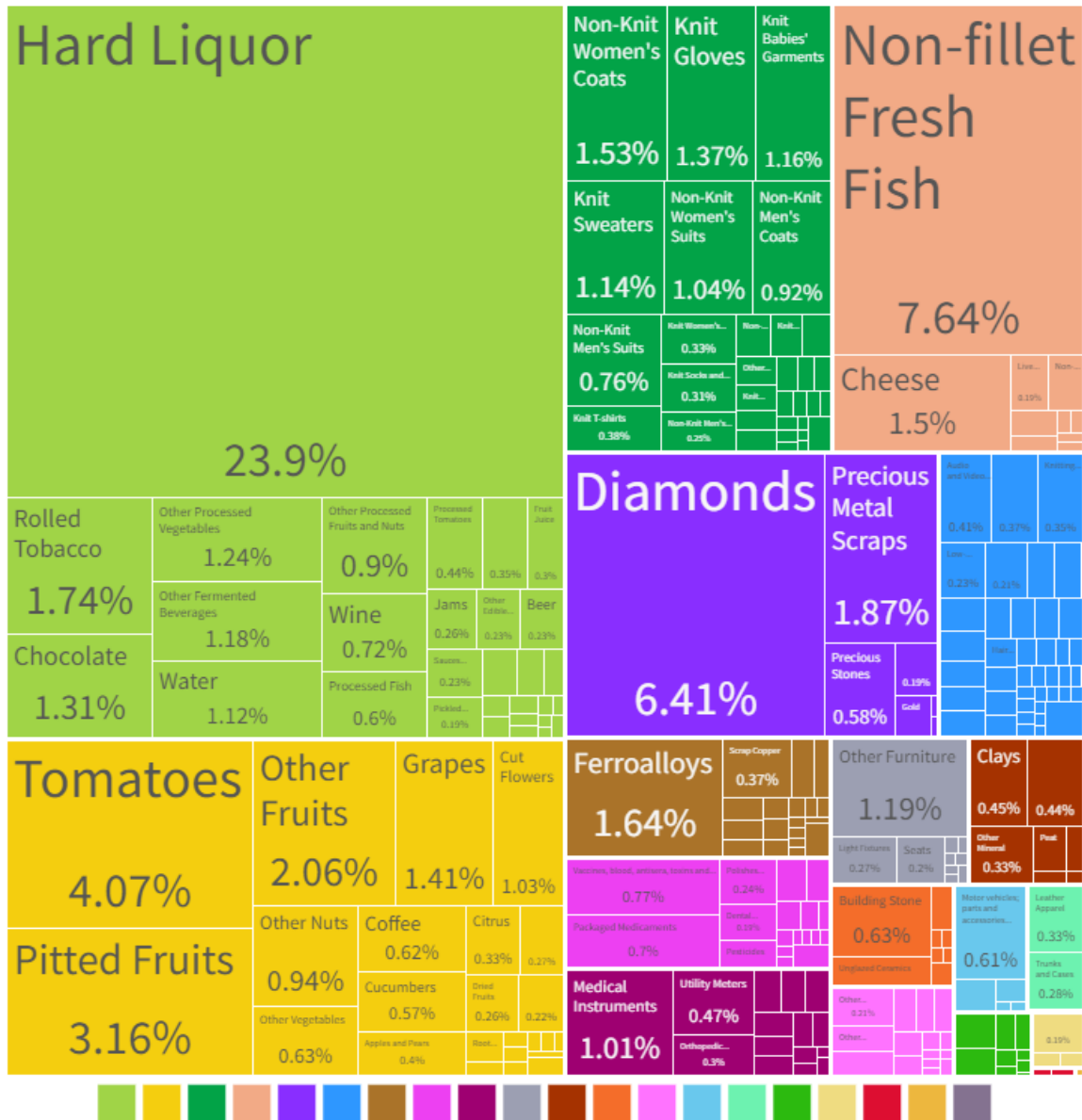

Íránský dron Shahed - 136 (Zdroj: Wikipedia 2023).

Příloha č. 11

Exports to Russia (2020)

Total: \$623M

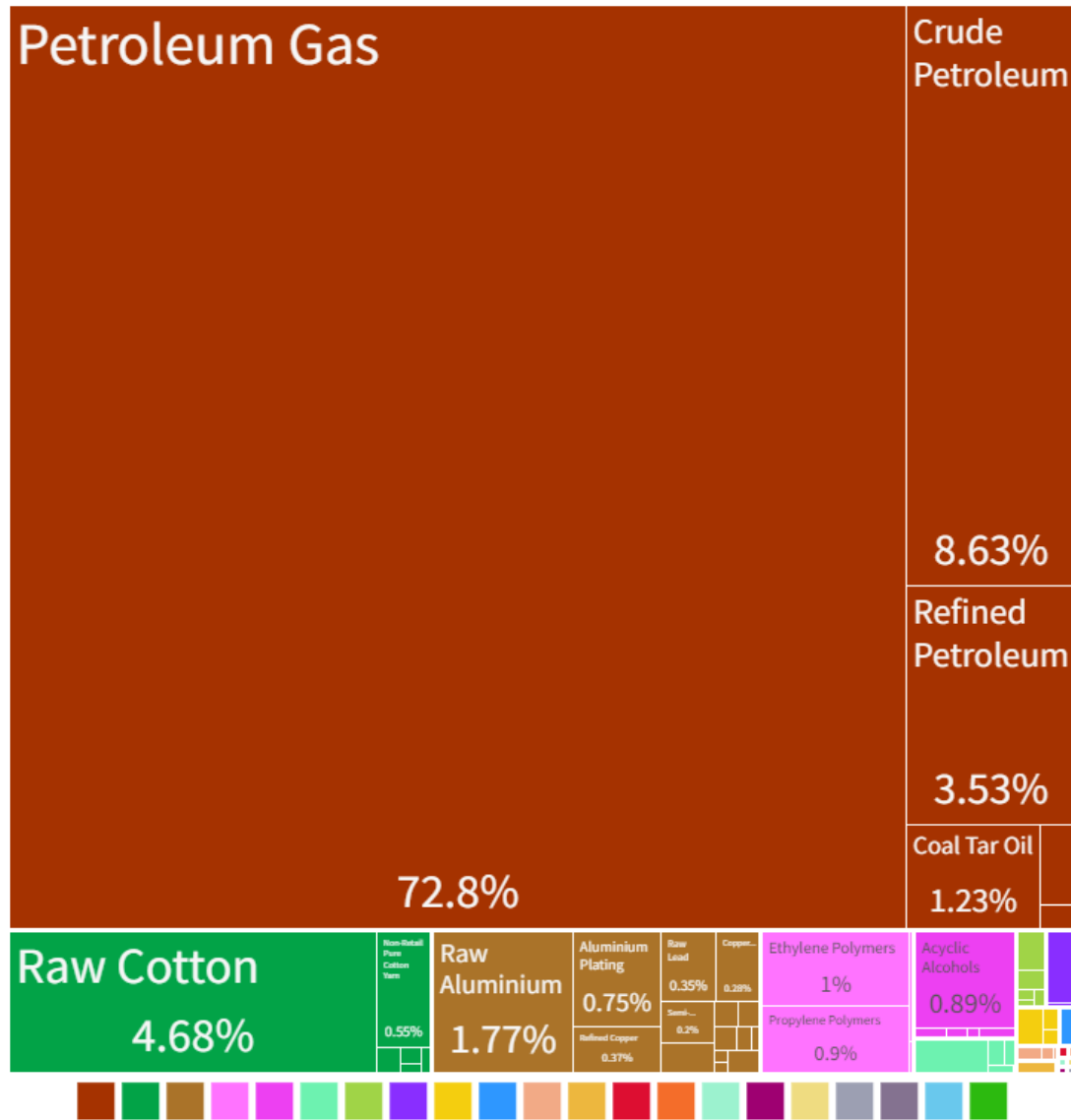
app.mile.oec.world/

Arménské komodity exportované do Ruské federace v roce 2020 (Zdroj: OEC 2020).

Příloha č. 13

Exports to Turkey (2020)

Total: \$2.61B

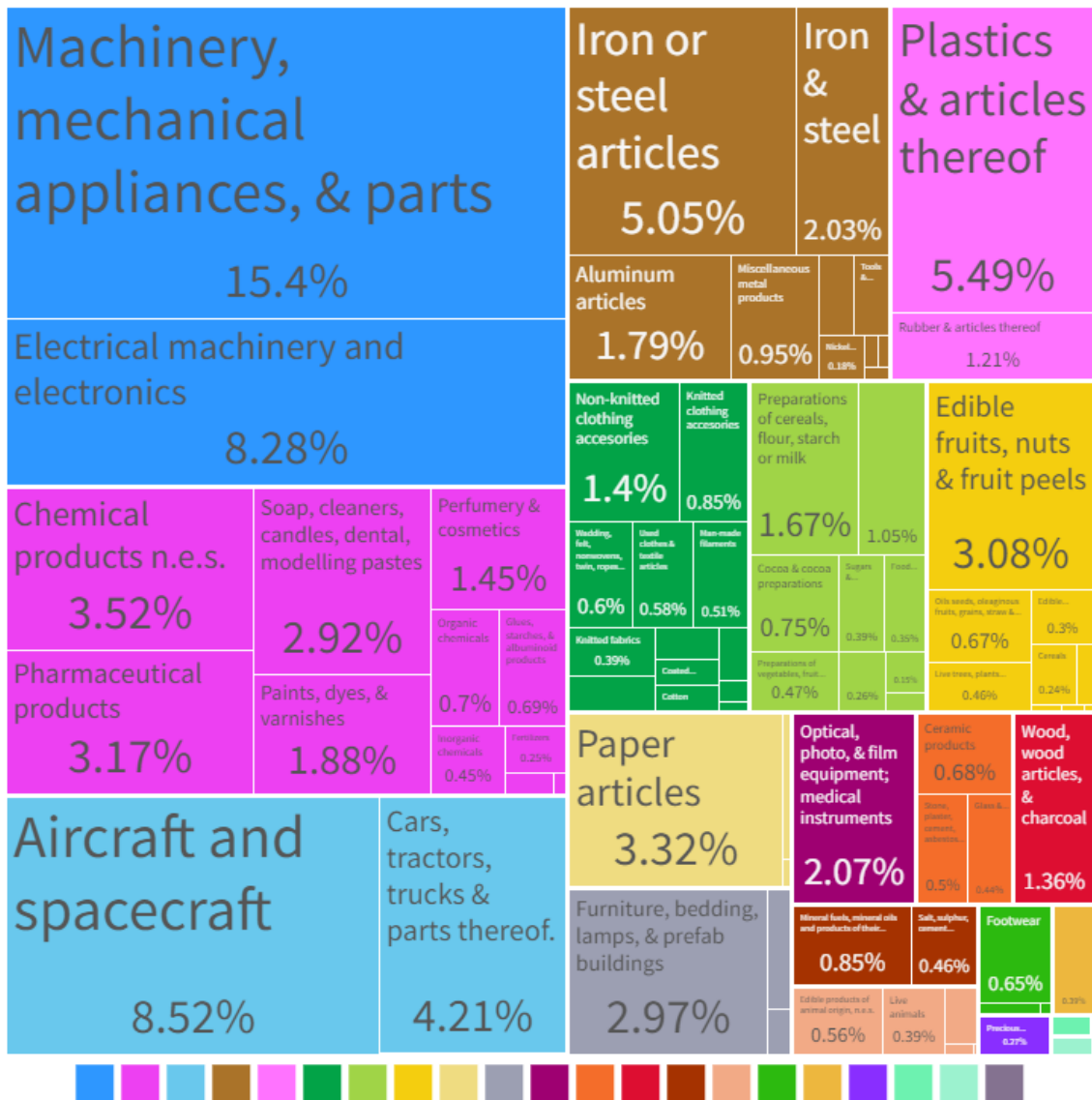
app.mile.oec.world/

Ázerbájdžánské komodity exportované do Turecka v roce 2020 (Zdroj: OEC 2020).

Příloha č. 14

Imports from Turkey (2020)

Total: \$2.03B

ec.world/en/profile/country/aze?yearSelector1=2020&yearlyTradeFlowSelector=flow1&depthSelector1=HS2Depth

Komodity importované z Turecka do Ázerbájdžánu v roce 2020 (Zdroj: OEC 2020).

Seznam zdrojů

Agayev, Z. – Motevalli, G. (2023). Azerbaijan, Iran and Rising Tensions in the Caucasus. *The Washington Post*. 8. 2. 2023. (https://www.washingtonpost.com/business/energy/azerbaijan-iran-and-rising-tensions-in-the-caucasus/2023/02/07/f2f65480-a6b0-11ed-b2a3-edb05ee0e313_story.html, 21. 3. 2023).

Aharon, E. (2023) Between Geopolitics And Identity Struggle: Why Israel Took Sides With Azerbaijan In The Nagorno-Karabakh Conflict. *Peace research institute Frankfurt*. (https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_publicationen/prif2301_barrierefrei.pdf, 1. 4. 2023).

Al Jazeera (2022). *Death toll in Azerbaijan-Armenia border clashes rises*. 15. 9. 2022, (<https://www.aljazeera.com/news/2022/9/15/azerbaijan-says-71-soldiers-killed-in-armenia-border-clashes>, 6. 3. 2022).

Aliyev, J. (2021) Top Azerbaijan official hails Turkey's Bayraktar drones. *AA*. 20. 2. 2021. (<https://www.aa.com.tr/en/science-technology/top-azerbaijan-official-hails-turkeys-bayraktar-drones/2153505>, 10. 11. 2022).

Amnesty International (2023). *Azerbaijan: Blockade of Lachin corridor putting thousands of lives in peril must be immediately lifted*. 9. 2. 2023, (<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/azerbaijan-blockade-of-lachin-corridor-putting-thousands-of-lives-in-peril-must-be-immediately-lifted/>, 25. 3. 2023).

Arka (2022). *Trade between Armenia and Iran in 10 months up 43.5% to about \$560 million - Deputy Minister* 7. 12. 2022, (https://arka.am/en/news/business/trade_between_armenia_and_iran_in_10_months_up_43_5_to_about_560_million_deputy_minister/, 11. 3. 2023).

Armenian Weekly (2017). *Report: 165 Armenian Servicemen Died in 2016*, 12. 1. 2017 (<https://armenianweekly.com/2017/01/12/report-165-armenian-servicemen-died-in-2016/>, 6.3.2022).

Armenpress (2022). *187 Armenian troops still MIA, 21 civilians missing in 2020 Nagorno Karabakh war*. 21. 3. 2022, (<https://www.armenpress.am/eng/news/1078446/>, 6. 3. 2023).

Avedian, L. (2023). Pashinyan says Russian military presence “threatens Armenia’s security” *Armenian Weekly*. 11. 1. 2023, (<https://armenianweekly.com/2023/01/11/pashinyan-says-russian-military-presence-threatens-armenias-security/>, 6. 3. 2023).

Azatutyun (2021). *Another Karabakh Civilian Killed In Truce Violation*. 1. 8. 2021, (<https://www.azatutyun.am/a/31551472.html>, 2. 4. 2023).

Azvision (2020). *ATGM "Kornet" and MANPADS "Igla" supplied from Russia to Armenia*. 11. 10. 2022, (<https://en.azvision.az/news/132534/atgm--kornet-and-manpads--ig-la-supplied-from-russia-to-armenia.html>, 26. 3. 2023).

BBC News (2020). *Armenia, Azerbaijan and Russia sign Nagorno-Karabakh peace deal*. 10. 11. 2020, <https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564>, 2. 4. 2023).

Blakemore, E. (2020). How the Nagorno-Karabakh conflict has been shaped by past empires. *National Geographic*. 15. 10. 2020, (<https://www.nationalgeographic.com/history/article/how-nagorno-karabakh-conflict-shaped-by-past-empires>, 24. 1. 2022).

Broers, L. (2021). Perspectives | The EU and Karabakh: Picking up the pieces, looking for a role. *Eurasianet*. 20. 1. 2021, (<https://eurasianet.org/perspectives-the-eu-and-karabakh-picking-up-the-pieces-looking-for-a-role>, 1. 4. 2023).

Bulos, N. (2020). A new weapon complicates an old war in Nagorno-Karabakh. *Los Angeles Times*. 15. 10. 2020. (<https://www.latimes.com/world-nation/story/2020-10-15/drones-complicates-war-armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh>, 12. 3. 2023).

Caucasus Watch (2022). *Nikol Pashinyan on Lachin Corridor, Nagorno-Karabakh Armenians and Peace Agreement*. 12. 11. 2022, (<https://caucasuswatch.de/en/news/nikol-pashinyan-on-lachin-corridor-nagorno-karabakh-armenians-and-peace-agreement.html>, 25. 3. 2023).

CIA (2023). *The World Factbook 2023*. (<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/#people-and-society>, 6. 3. 2023).

Cook, E. (2023) Russia Nears Major Shahed Drone Deal With Iran—ISW. *Newsweek*. 30. 3. 2023, <https://www.newsweek.com/russia-iran-shahed-drone-deal-ukraine-1791376>, 31. 3. 2023).

Cornell, S. E. (1999). The Nagorno-Karabakh Conflict. *Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46*, str. 3–12.

Daily Sabah (2022) *Georgian PM welcomes Turkey's support for his country*. 21. 1. 2022 (<https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/georgian-pm-welcomes-turkeys-support-for-his-country>, 19. 3. 2023).

Dash, P. L. (1989). Nationalities Problem in USSR: Discord over Nagorno-Karabakh. *Economic and Political Weekly*, 24(2), str. 72–74.

De Waal, T. (2013) *Armenia and Azerbaijan through peace and war: Black Garden*. (The New York: The New York University press: 2013), Str. 15–356.

Delcour, L. – Hoffman, K. (2018). The EU's Policy in the South Caucasus. *L'Europe en Formation*, 385 (1). Str. 7– 25.

Denber, R. (1993). Bloodshed In The Caucasus: Indiscriminate Bombing And Shelling By Azerbaijani Forces In Nagorno Karabakh By Azerbaijani Forces In Nagorno Karabakh. *Human Rights Watch/Helsinki* 5(10), str. 11–23.

Emre, A. (2020). Russia provides 94% of Armenia's weapons in 5 years. *The AA*, 29. 10. 2021, (<https://www.aa.com.tr/en/europe/russia-provides-94-of-armenia-s-weapons-in-5-years/2023969>, 11. 12. 2022).

Eureporter (2022). *Georgia and NATO: Close cooperation but no membership*. 8. 2. 2022, (<https://www.eureporter.co/world/georgia/2022/08/02/georgia-and-nato-close-cooperation-but-no-membership/>, 6. 3. 2023).

Evropská rada (2023). *Východní partnerství: Vztahy EU s Arménií*. (<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/armenia/>, 1. 4. 2023).

Frantzman, S. (2022). Did Azerbaijan's use of Israeli weapons make the war worse or better? *The Jerusalem Post*. 18. 3. 2021, (<https://www.jpost.com/international/did-azerbaijans-use-of-israeli-weapons-make-the-war-worse-or-better-662442>, 12. 10. 2022).

Fuller, E. (2013). *Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict*. Istituto Affari Internazionali (IAI) str. 3–4.

Glantz, M. (2022). Armenia, Azerbaijan and Georgia's Balancing Act Over Russia's War in Ukraine. *USIP*. 15. 3. 2022, (<https://www.usip.org/publications/2022/03/armenia-azerbaijan-and-georgias-balancing-act-over-russias-war-ukraine>, 6.3.2023).

Gressel, G. (2020). Military lessons from Nagorno-Karabakh: Reason for Europe to worry. European Council on Foreign Relations. 24. 11. 2020. (<https://ecfr.eu/article/military-lessons-from-nagorno-karabakh-reason-for-europe-to-worry/>, 12. 3. 2023).

Grigor, R. (2022). Armenian Genocide. *Encyclopedia Britannica*. 29. 8. 2022, (<https://www.britannica.com/event/Armenian-Genocide>, 30. 1. 2023).

Haaretz (2012). *Israel Signs \$1.6 Billion Arms Deal With Azerbaijan*. 26. 2. 2012, (<https://www.haaretz.com/2012-02-26/ty-article/israel-signs-1-6-billion-arms-deal-with-azerbaijan/0000017f-e101-d804-ad7f-f1fb56700000>, 22. 3. 2023).

Hájek, A. (2018). Bitva o přežití národa. Před sto lety Arméni potřeli Turky a unikli zkáze. *Idnes*. 28. 5. 2018, (https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/armenie-bitva-u-sardarabadu-turevko-vyroci-1918-prvni-svetova-valka.A180528_140945_zahranicni_aha, 30. 1. 2023).

Henze, B. (1991). "The demography of the Caucasus according to 1989 Soviet census data". *Central Asian Survey*. 10 (1–2), str. 147–170.

Chorbaijan, L. (2001). *The Making of Nagorno-Karabagh*. (Houndmills: Pallgrave: 2001), str. 60–64.

Idan, A. – Shaffer, B. (2022). *Israel's role in the Second Armenia-Azerbaijan War. The Karabakh Gambit: Responsibility for the Future*. (https://www.fdd.org/wp-content/uploads/2021/12/The-Karabakh-Gambit_IsraelRole-1.pdf, 1. 4. 2023).

Iddon, P. (2021) The Growing Military Cooperation Between Turkey And Azerbaijan. *Forbes*. 27. 7. 2021. (<https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/27/the-growing-military-cooperation-between-turkey-and-azerbaijan/?sh=3baaa2101b3b>, 20. 3. 2023).

IFRC (2022). *Armenia: Winterization support to the refugee-like displaced population*. 30. 4. 2022, (<https://reliefweb.int/report/armenia/armenia-winterization-support-refugee-population-displaced-nagorno-karabakh-emergency>, 2. 4. 2023).

IMF (2023). *Direction of trade statistics*. 28. 2. 2023, (<https://data.imf.org/?sk=9D6028D4-F14A-464C-A2F2-59B2CD424B85>, 6. 3. 2023).

International Crisis Group (2020). Improving Prospects for Peace after the Nagorno-Karabakh War. 22. 12. 2020, (<https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-conflict/b91-improving-prospects-peace-after-nagorno-karabakh-war>, 2. 4. 2023).

International Trade Administration (2017). Armenia - Mining and Minerals. (<https://www.privacyshield.gov/article?id=Armenia-mining-sector>, 7. 3. 2022).

iRozhlas (2021). Zástupci Arménie a Ázerbájdžánu se dohodli na vytyčení hranice. Jednání se účastnil také Putin. 26. 11. 2021, (https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/armenie-azerbajdzan-nahorni-karabach-jednani-mir-hranice_2111262342_ban, 15. 3. 2023).

Isayev, H. (2022). Azerbaijan starts post-war resettlement in Karabakh. *Eurasianet*. 20. 7. 2022, (<https://eurasianet.org/azerbaijan-starts-post-war-resettlement-in-karabakh>, 2. 4. 2023).

Jafarov, N. – Aslanli, A. (2021). Russia's Policy During the 44-Day Karabakh War. *Insight Turkey*, 23 (4), str. 213-229. Turkey–Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh. *SWP Berlin*. 53 (1), str. 3-4.

Jalilov, O. (2020). Iran's Leader Says All Azerbaijani Territories Under Armenian Occupation Must Be 'Liberated'. *Caspian News*. 4. 11. 2020, (<https://caspiannews.com/news-detail/irans-leader-says-all-azerbaijani-territories-under-armenian-occupation-must-be-liberated-2020-11-4-0/>, 31. 3. 2023).

Jarosiewicz, A. – Falkowski, M. (2016). The four-day war in Nagorno-Karabakh. *OSW*. 4. 6. 2016, (<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh>, 25. 3. 2023).

Keddie, P. (2020) What's Turkey's role in the Nagorno-Karabakh conflict? *Aljazeera*. 30. 10. 2020, (<https://www.aljazeera.com/features/2020/10/30/whats-turkeys-role-in-the-nagorno-karabakh-conflict>, 20. 3. 2021).

Khairunisa, A. (2022) Identity and Foreign Policy: Turkey's Support of Azerbaijan in the Nagorno-Karabakh Conflict. *Department of International Relations, Faculty of Social and Political Science Universitas Diponegoro*. 31. 3. 2022, (<https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.31-3-2022.2320955>, 28. 3. 2023).

King, C. (2008). *The ghost of freedom: A History of the Caucasus*. (Oxford: Oxford University press: 2008), str. 201–221.

Kipiani, V. (2021). The position of Georgia within the context of the Nagorno-Karabakh conflict. *The New Eastern Europe*. 2. 12. 2021, (<https://neweasterneurope.eu/2021/12/02/the-position-of-georgia-within-the-context-of-the-nagorno-karabakh-conflict/>, 6. 3. 2023).

Kuchins, A. – Mankoff, J.(2016). Azerbaijan's Foreign Economic and Security Policy. In *Azerbaijan in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests*. *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, str.4–24).

Kuchins, A. (2016). Armenia's Foreign and Security Policy. In *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), str.4–21.

Mehdiyev, M. (2020). Armenia, Azerbaijan Agree To Humanitarian Ceasefire. *Caspian News*. 10. 10. 2020, (<https://caspiannews.com/news-detail/armenia-azerbaijan-agree-to-humanitarian-ceasefire-2020-10-10-0/>, 26. 3. 2023).

Mejlumyan A. (2019). Armenia begins probe of 2016 war. *Eurasianet*. 14. 7. 2019, (<https://eurasianet.org/armenia-begins-probe-of-2016-war>, 7. 3. 2023).

Melander, E. (2001). The Nagorno-Karabakh Conflict Revisited: Was the War Inevitable? *Journal of Cold War Studies*, 3(2), str. 48–75.

MFA of the Republic of Armenia (2023). *Bilateral Relations: Iran*.

MFA Republic of Artsakh (2023). *The Four-day War of 2-5 April 2016*. (<http://www.nkr.am/en/four-day-war>, 6. 3. 2023).

MFA Republic of Azerbaijan (2023). *The Republic of Türkiye*. (<https://mfa.gov.az/en/category/europe/turkey>, 20. 3. 2023).

MFA Republik of Türkiye (2022). *The Events of 1915 and the Turkish-Armenian Controversy over History: An Overview*. (https://www.mfa.gov.tr/the-events-of-1915-and-the-turkish-armenian-controversy-over-history_-an-overview.en.mfa, 12. 3. 2022).

Mgdesyan, A. (2023). "Disaster diplomacy" creates hope for Armenia-Turkey normalization. *Eurasianet*. 16. 2. 2023. (<https://eurasianet.org/disaster-diplomacy-creates-hope-for-armenia-turkey-normalization>, 12. 3. 2023).

Mnatsakanyan, A. (2020). Why Nagorno-Karabakh matters. *New Eastern Europe*. 14.4. 2020, (https://neweasterneurope.eu/2020/04/14/why-nagorno-karabakh-matters/#_ftn2, 6.3.2023).

MRG (2018). Nagorno-Karabakh. *Minority rights group*. 1.4.2018, (<https://minorityrights.org/country/nagorny-karabakh-unrecognised-state/>, 4.3.2023).

Murinon, A. (2006). The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), str. 945–964.

Murinon, A. (2014). Israeli-Azerbaijani Diplomatic Ties: Respect for Mutual Sensitivities. In *The Ties between Israel and Azerbaijan* str. 14–19.

Mustafayev, E. (2021). EU Values and Interests in the Resolution of Nagorno-Karabakh Conflict: French Unilateralism. *Insight Turkey*, 23(2), 65–81.

Neftchi, S. (2016). Origins of the Nagorno-Karabakh conflict. *Caspian report*. 31.5.2016, (<https://www.youtube.com/watch?v=pS3P9kk-vFk&t=758s>, 1.3.2023).

O'Byrne, D. (2023). Russia's Ukraine war continues to impact Azerbaijan's oil sector. *Euroasianet*. 27. 2. 2023, (<https://eurasianet.org/russias-ukraine-war-continues-to-impact-azerbaijans-oil-sector>, 15. 3. 2023).

OEC (2020). *What does Georgia export to Azerbaijan?* (https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/aze/geo/show/2020/, 19. 3. 2023).

Office of the President of the Republic of Armenia (2007). "Republic of Armenia National Security Strategy," January 26, 2007, (http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrineeng, 6.3.2023).

Official web-site of President of Azerbaijan Republic (2010). *Joint press statements of Presidents of Azerbaijan and Turkey*, 15. 9. 2010, (<https://president.az/en/articles/view/736/print>, 10. 12. 2022).

Poghosyan, B. (2022). The Second Anniversary of the 2020 Nagorno Karabakh War. *The Armenian Weekly*. 27. 9. 2022, (<https://armenianweekly.com/2022/09/27/the-second-anniversary-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/>, 25. 3. 2023).

Poghosyan, B. (2023). Iran's policy in the South Caucasus after the end of the 2020 Nagorno Karabakh war. *New Geopolitics*. 30. 1. 2023, (<https://www.newgeopolitics.org/2023/01/27/irans-policy-in-the-south-caucasus-after-the-end-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/>, 30. 3. 2023).

President of the Republic of Azerbaijan (2023). *Armenia-Azerbaijan conflict*. (<https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/karabakh>, 14. 3. 2023).

Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's Prospects In Nagorno–Karabakh. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 15 (2), str. 140–164.

Rehimov, R. (2020). Bishkek Protocol of 1994 never saw light of day. *The AA*. 12. 5. 2020. (<https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bishkek-protocol-of-1994-never-saw-light-of-day/1838430#>, 14. 3. 2023).

Reuters (2012). *Iran summons Azeri envoy over scientist killing*. 12. 2. 2012, (<https://www.reuters.com/article/us-iran-azerbaijan-idUSTRE81B0OS20120212>, 22. 3. 2023).

Saparov, A. (2012). Why Autonomy? The Making of Nagorno-Karabakh Autonomous Region 1918-1925. *Europe-Asia Studies*, 64 (2), str. 281–323.

Satanakis, S. (2021). The Shift in Turkey's Foreign Policy. *AIES*. 1. 3. 2021, (<https://www.aies.at/download/2021/AIES-Fokus-2021-03.pdf>, 28. 3. 2023).

Shirinov, R. (2017). Armenian army uses outdated weapons, expert says. *AzerNews*. 28. 9. 2017 (https://www.azernews.az/news.php?news_id=119646&cat=aggression, 7. 3. 2023).

Schumacher, T. (2016), "Armenia, Azerbaijan and the Nagorno-Karabakh conflict: why the 'black garden' will not blossom any time soon", Security policy brief. 71(1) 2016, str. 2.

Socor, V. (2007). Iran-Armenia Gas Pipeline: Far More Than Meets The Eye. *The Jamestown foundation*. 21. 3. 2007, (<https://jamestown.org/program/iran-armenia-gas-pipeline-far-more-than-meets-the-eye/>, 31. 3. 2023).

Spencer, J. (2021). The Battle Of Shusha City And The Missed Lessons Of The 2020 Nagorno-Karabakh War. *Modern War Institute*. 14. 7. 2021. (<https://mwi.usma.edu/the-battle-of-shusha-city-and-the-missed-lessons-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/>, 12. 3. 2023).

Šmíd, T. – Vaďura V. (2007). Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), str. 144–170.

The EurAsian Times (2021). *Why Armenia Rejected The 2nd Russian Military Base In The Country?* 23. 2. 2021, (<https://eurasianimes.com/why-armenia-rejected-the-2nd-russian-military-base-in-the-country/>, 11. 12. 2022).

The Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2023). *Population by ethnic groups*. (<https://www.stat.gov.az/source/demography/ap/?lang=en>, 15. 3. 2023).

Tocci, N. (2007). The closed Armenia-Turkey border: economic and social effects, including those on the people ; and implications for the overall situation in the region. *European University Institute*. (<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/42382?show=full>, 12. 3. 2023).

Trading economics (2023). *Armenia Exports to Russia*. (<https://tradingeconomics.com/armenia/exports/russia>, 7. 3. 2023).

Veliyev, C. (2022). The Karabakh issue: An internal matter for Azerbaijan. *Daily Sabah*. 23. 10. 2022. (<https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/the-karabakh-issue-an-internal-matter-for-azerbaijan>, 14. 3. 2023).

Resumé

The collapse of the Soviet Union in the early 1990s marked the beginning of a series of dramatic changes for almost all countries that were near or part of it. Among these states were Armenia and Azerbaijan, which had been part of it since the end of the First World War, primarily because of their strategic location. However, with their newfound independence, a number of ethnic and territorial problems arose, which manifested themselves in violent clashes and eventually full-scale war.

It was the declaration of independence of Nagorno-Karabakh (or the Republic of Artsakh) on 2 September 1991 by ethnic Armenians that became the imaginary fuse for the violence that lasted until 12 May 1994. The two countries subsequently agreed to a ceasefire, which, however, meant for Azerbaijan the loss of control over the territory of Nagorno-Karabakh, as well as the loss of other territorial regions. The whole conflict was thus largely conserved, and over the years there have been occasional border skirmishes that have not proved significant enough to upset the status quo.

The attack of 27 September 2020 appeared to be one of those occasional skirmishes, but as we now know, it was the beginning of a much more intense and larger Azerbaijani invasion. This was intended to reverse the Armenian gains of the first war in 1992-1994, and above all to secure control over the territory of Nagorno-Karabakh. While Armenia had had the upper hand militarily in the first war, the fortunes of war had now turned and, thanks to its newfound allies, Azerbaijan was able to achieve its military objectives. The involvement of foreign actors seeking to advance their geopolitical interests in the region has played no small part in this.

One of Azerbaijan's key allies is Turkey, which is one of the actors that has had an undeniable influence on the whole Nagorno-Karabakh war. In its foreign policy, which still bears the legacy of former Foreign Minister Ahmet Davutoğlu and according to which Turkey should be involved in all its adjacent regions, Turkey's indirect involvement in Karabakh was a natural step. For Turkey, Azerbaijan is also a very close ally, mainly because of the ethnic and cultural proximity between the two countries. The two countries share a similar language and fall into the category of Turkic peoples. Their relationship is so special that Heydar Aliyev, the former President of Azerbaijan, referred to the two countries as "two countries and one nation" Turkey has begun rapidly arming the Azerbaijani armed forces in late 2019 and early 2020. The main weapon that showed the greatest effectiveness was the now well-known Bayraktar-TB2 combat drones. For Turkey, the 2020 war was thus, among other things, an ideal environment to test new weapon systems.

Israel, which is one of Azerbaijan's largest arms providers, also has interests in the region. These weapons include, for example, Harop suicide drones. For Israel, the alliance with Azerbaijan is of great significance primarily because of its geographical location. Azerbaijan's airfields, which could be used by Israel to attack Iran in the event of a conflict, are a very valuable potential advantage for it.

Armenia, on the other hand, has received support in particular from the Russian Federation. The two countries are historically very close, not least because of the presence of Orthodox Christianity in both countries. Armenia is also economically and militarily tied to its Russian partner, and their relationship is somewhat reminiscent of that between Turkey and Azerbaijan. For Russia, maintaining influence in the country is crucial, especially as a counterbalance against the two Turkic nations, with which it has a rich negative historical

experience. Thus, the Russian Federation projects its influence through, among other things, its military presence. This is ensured by a military base located in the town of Gyurmi, in the north-western part of Armenia, near the border with Turkey (The EurAsian Times: 2021). Russia is well aware that a mere military presence will not ensure military success and therefore supports Armenia with a considerable number of weapons. From 2015 to 2020 alone, Armenia has received 94% of all arms supplies from Russia. These have largely consisted of S300 anti-missile systems, Iskander ballistic missiles and S-30 aircraft. The Russian Federation did not even demand payment for some of these supplies, and so the Armenians received them as a gift.

Another actor trying to influence events in the region is Iran. Azerbaijan has had problems with this for a long time, mainly because of the very large Azeri minority. In fact, this minority inhabits the north of Iranian territory, and in the past there have been ideas about the possible reunification of the two groups. What would be attractive about these ideas is, above all, that this minority has almost 16 million members and is therefore larger than the population of Azerbaijan itself, which is approximately 10 million. The two countries are thus engaged in a diplomatic shoot-out with each other. Iran, for example, held military exercises on its border with Azerbaijan in the early days of the 2020 war in an attempt to dissuade it from moving further against Armenia. Baku responded to these provocations by supporting the Azerbaijani separatist movement operating in northern Iran.